

Hlavní město Kambodže je fascinující, moderní směsicí historie, kultury a identity

Phnom Penh

Úvod a mapa	62–63
Centrum Phnom Penhu	64–87
Zážitek: Stínové loutkové divadlo	66
Zážitek: Šité na míru	68
Prohlídka Phnom Penhu z <i>tuk-tuku</i>	70–71
Zážitek: Kurzy khmerského jazyka	73
Zážitek: Taiči při východu slunce	74
Zážitek: Phnompenhský noční trh	76
Zážitek: Nakupování s dobrým důvodem	80
Zážitek: Khmerský box	82
Soud s Rudými Khmery	84–85
Okolí Phnom Penhu	88–101
Zážitek: Projížďka na kole	91
Zážitek: Fotografické výpravy	94
Hotely a restaurace	284–288

Malé sošky ležícího Buddhy v Královském paláci

Phnom Penh

Turisté dříve do Kambodže přilétali přes Siem Reap s jediným záměrem navštívit úžasné chrámy Angkoru, ale hlavní město se nedávno opět dostalo zpět na turistickou mapu. Phnom Penh je politickým, hospodářským a obchodním centrem země. Díky své centrální poloze a mezinárodnímu letišti slouží jako vstupní brána k atrakcím po celé zemi – včetně proslulého Angkoru.

Phnompenhský Památník nezávislosti a pověstná dopravní zácpa

Město leží v místě zvaném Chaktomuk, což znamená „čtyři tváře“, na soutoku tří řek Bassac, Mekong a Tonle Sap, které lze přirovnat k životně důležitým tepnám země a Phnom Penh potom k tlukoucímu srdci.

Dnešní Phnom Penh je jedním z mála dochovaných příkladů starých asijských měst, ve kterém jsou malebné waty, chrámy s věžemi tyčícími se nad nízkým horizontem města s budovami vysokými převážně pouze několik podlaží. V některých částech Phnom Penhu obchodníci své zboží stále prodávají z volských povozů. A tato těsně vedle sebe ležící směsice asijského a koloniálního šarmu je v tomto rozvíjejícím se městě velmi vzrušující. Je velmi těžké této neuvěřitelné energii odolat. Mniši v jasné oranžových rouchách procházejí ulicemi. Motocykly se prohánějí kolem s velmi malým zaujetím pro dopravní předpisy, často obsazené tolika pasažéry, kolika je to jen možné,

a často i obrovskými kusy nábytku, který by logicky na motocyklu převážen být neměl. Pouliční prodejci tlačí vozíky s exotickým občerstvením a pestrobarevným zbožím.

Přestože Phnom Penh není rozlehlé město, může být ve skutečnosti velmi složité se po něm pohybovat. Ačkoli je postavené ve francouzském pravoúhlém systému, jsou ulice číslovány v nepřehledném pořadí (například na 334. ulici navazuje 252. ulice) a číslování domů nesleduje žádný systém (mnoho čísel domů se na jedné ulici opakuje). Z těchto důvodů je nejlepší se orientovat podle význačných míst a spoléhat se na trhy, památníky, muzea a waty. Město lze při prohlídce snadno rozdělit na několik oblastí: oblast Královského paláce, Památník nezávislosti a okolí, severní Phnom Penh, francouzskou čtvrť, oblast jižně od Památníku nezávislosti a západní Phnom Penh.

z tuk-tuku 70-71

Ochutnávka tapas v příjemné restauraci Friends 72

Krmení „gangsterských opic“ v okolí chrámu Wat Phnom 78–79

**Setkání s temnou minulostí Kam-
bodže v Muzeu genocidy Tuol
Sleng a v Památníku vražedná
pole Choeung Ek 83, 86**

Smlouvání na Ruském trhu 87

Hlavní pamětihodnosti je možné snadno zhlédnout za pouhé dva nebo tři dny. Všechny kromě vražedných polí leží od sebe vzdáleny pět až deset minut jízdy motocyklem nebo *tuk-tukem*, a město je tak pro návštěvníky neuvěřitelně snadno dostupné. Ale přestože je možné téměř všechny hlavní turistické atrakce vtěsnat do jednoho dne, nabízí Phnom Penh návštěvníkům s větším množstvím času mnohem víc. V posledních několika letech město prochází velkou obrodou, dochází ke skutečnému rozkvětu restaurací nabízejících široký výběr výtečné kuchyně, jsou otevírány kvalitní butiky, výborné galerie a požitkářské spa. Po návštěvě watů, muzeí a trhů se ponoříte do pestré atmosféry kaváren a parků a potom při jízdě *tuk-tukem* pozoruje život kolem. Navštivte galerie vystavující díla místních umělců a při luxusní masáži nechte rozplynout všechny starosti. Na Phnom Penh se nedá snadno zapomenout. ■

Centrum Phnom Penhu

V centru Phnom Penhu, jižně od chrámu Wat Phnom na řece Tonle Sap, jsou široké třídy lemované národními poklady, jako je Královský palác, Stříbrná pagoda, Národní muzeum a Královská univerzita krásných umění. Tato rušná, rychle se měnící oblast je domovem také svěžích parků a je zde několik nejdůležitějších buddhistických míst v Kambodži: pagoda Sarawan, Wat Ounalom a Wat Lanka.

Přední brána Královského paláce za nočního osvětlení

Dějiny Phnom Penhu

Phnom Penh byl podle legendy založen v r. 1372, když paní Yeay Penh vytáhla z řeky plovoucí strom *koki*. Na stromě našla usazené čtyři sochy Buddhy, pro které na kopci postavěla malou svatyni. Poblíž tohoto místa brzy vyrostlo město, které bylo později známé jako Phnom Penh, Pahorek paní Penh. V r. 1434, po opuštění Angkoru, přemístil král Ponhea Yat (vládl 1405–1467) hlavní město do

oblasti zvané „čtyři tváře“ na soutoku řek Bassac, Mekong a Tonle Sap poblíž vznikajícího města Phnom Penh. Hlavní město bylo nakonec přesunuto do Longveku a potom do Oudongu, než se v r. 1866 opět vrátilo do Phnom Penhu.

Francouzská kolonizace (1863–1953) měla na rozvoj Phnom Penhu nesmírný vliv. Pod francouzskou vládou bylo město rozděleno na množství čtvrtí a byly navrženy a vybudovány

mnohé z nejdůležitějších staveb města včetně Královského paláce a Národního muzea. Odkazem francouzského kolonialismu jsou také široké třídy a bulváry města a množství kvalitní architektury. V každém bloku je možné vedle rozpadajících se koloniálních budov nalézt krásně rekonstruované vily.

Počet obyvatel na počátku 70. let 20. st. prudce vzrostl, když do města přišly miliony uprchlíků, utíkajících před boji mezi Rudými Khmery a vojsky Lon Nola a také před bombardováním poblíž vietnamských hranic. Avšak brzy byly dva miliony obyvatel Phnom Penhu z města evakuováni poté, co nad ním převzali kontrolu Rudí Khmerové. Bývalí obyvatelé města byli považováni za „nové lidi“, a byli tedy nepřáteli khmerské revoluce. Tito jedinci byli posláni na nucené práce do táborů a do vězení nebo byli rychle popraveni.

Přestože město bylo po vietnamském osvobození znovu pomalu osidlováno, trvalo celé desetiletí, než se zcela vzpamatovalo a začala jeho obnova. Většina rozvoje města byla podpořena příjezdem OSN, která do Phnom Penhu náhle přinesla množství peněz. Jak začala být Kambodža více bezpečná, začaly zde zahraniční společnosti otevírat své pobočky a investovat zde. Bývalý guvernér Chea Sophara začal s očistou a zkrášlováním města a zasloužil se o zřetelná zlepšení jeho vzhledu a infrastruktury, než byl v r. 2003 vystrnaděn ministerským předsedou Hun

Senem. Vláda od té doby v rozvoji pokračuje, z velké části díky vzrůstajícímu počtu turistů a zahraničních obchodních cestujících.

Díky rychlému rozvoji atmosféru Phnom Penhu prostupuje pocit změny. Vypadá to, jako by celé obytné budovy vyrostly přes noc a v mnoha ulicích jsou na staveništích vyobrazeny blyštivé výškové budovy. Phnom Penh ještě není zaplaven mezinárodními řetězci a restauracemi rychlého občerstvení. Ve skutečnosti byla první restaurace rychlého občerstvení v Kambodži otevřena až v r. 2008 a do KFC se seběhli zvědaví Khmerové a po domově teskníci, zde žijící cizinci. Kdo ví, jak bude město vypadat za další rok nebo za pouhých několik málo měsíců?

TIP ZNALCE:

Ne všichni taxikáři v Phnom Penhu mluví anglicky a někteří se ve městě i ztratili. Mějte při sobě mapu a pro každý případ si v hotelu nechte napsat cíl cesty v khmerštině.

SOLANGE HANDO
autor *National Geographic*

Oblast Královského paláce

Většinu turistických atrakcí Phnom Penhu lze nalézt v oblasti Královského paláce a u nábreží řeky Tonle Sap a všechny

Phnom Penh

 63 A3

Ministerstvo turistiky

 Mapa str. 71

 63. ulice 348,
Sangkat Toul
Svay Prey II, Khan
Chamkamorn

 855(0) 23-427-130

 So+Ne zavřeno

 \$

www.mot.gov.kh

ZÁŽITEK: Loutky stínového divadla

Badatelé se možná nikdy neshodnou, zda byly nejstarší stínové loutky *sbe* vytvořeny v předangorském období na počest boha umění a výmluvnosti, nebo byly inspirovány předločkami z perforované buvolí kůže v Angkoru. Přesto bylo umění téměř ztraceno, dokud Mann Kosal tvorbu loutek *sbe* a hraní divadla v r. 1994 neobnovil.

Dnes si mohou návštěvníci divadla **So-vanna Phum** (111. ulice, 360, roh 105. ulice, Phnom Penh, tel. 855(0)23-221-932, www.shadow-puppets.org, představení *Pá+So* 19.30 h, \$) vlastní stínové loutky vyrobit: mohou hovězí kůži vydělat, obarvit, vyřezat a vyzdobit jemnými vzory tvořenými drobnými dírkami, které jsou charakteristickým znakem tohoto umění. Díky tomuto obrození hrdinové z hinduistického folkloru a zvířecí postavy opět vystupují v divadle Sovanna

Phum v hlavním městě i v hotelu La Noria v Siem Reapu.

La Noria (Riverside Rd., severně od státní silnice č. 6, Siem Reap, tel. 855(0)63-964-242, www.lanoriaangkor.com) pořádá pod vedením organizace Krousar Thmey (Nová rodina) každé dva týdny představení postižených dětí. Tato nevládní organizace také vede workshopy, ve kterých se děti učí loutkovému divadlu a zpracování kůží.

Návštěvníci, kteří nemají čas vyrobit si vlastní loutky nebo zhlédnout představení, si mohou loutky koupit v prodejně **House of Peace** (státní silnice č. 6 směrem na letiště, vedle kulturní vesnice *Cambodian Cultural Village*, Siem Reap, tel. 855(0)12-913-398, www.house-of-peace.de.ms). Výtěžek z prodeje loutek směřuje přímo na podporu osiřelých dětí. ■

Královský palác a Stříbrná pagoda

- Mapa str. 71
- Bulvár Sothearos, mezi 240. a 184. ulicí
- 855(0)23-426-801
- \$ \$

od sebe leží v pěší vzdálenosti. Prohlídku města je nejlepší začít v nádherném domově kambodžské královské rodiny, v **Královském paláci a Stříbrné pagodě**. Palác byl postaven za francouzského protektorátu v r. 1866 a dnes v něm žije král Norodom Sihamoni (vládne od r. 2004) a bývalý král Nododom Sihanouk (vládl 1941–1955 a 1993–2004) a je důležitým symbolem hrdosti země. Kromě vlastní královské rezidence, paláce Khemarin, je většina areálu paláce a jeho staveb přístupná veřejnosti.

Po vstupu do brány paláce vejдете do působivého **pavilonu Chan Chaya**, kde pro krále a jeho hosty kdysi bývaly pořádány tradiční tance *apsar*. Před tímto sálem je terasa, kde král stále přijímá audience.

V rozsáhlém areálu paláce obehnaném zdí se nachází množství budov a zahrad. Nádherný **Trůnní sál**, jedna z mnoha staveb přístupných veřejnosti, je skutečně ohromující. Byl postaven v khmerském architektonickém stylu a je využíván pouze při zvláštních událostech, jako jsou korunovace a předávání darů důležitými hodnostáři. Přilehlá věž je 59 m vysoká a byla navržena podle věží angorského chrámu Bayon.

Přímo jižně od Trůnního sálu stojí na hlavním nádvoří **Královská pokladnice a Vila Napoleona III.** Přestože tato nemístně působící železná vila nyní stojí v Kambodži, byla původně postavena v Egyptě a při zahájení provozu Suezského průplavu v ní bydlela

francouzská císařovna Eugenie. Napoleon III. vilu v r. 1873 věnoval králi Norodomovi.

Stříbrná pagoda: V severní části areálu paláce stojí nádherná a posvátná **Stříbrná pagoda**, příznačně nazvaná podle podlahy pokryté 5 329 bloky stříbra, které váží více než 5,4 tuny. Původní, převážně dřevěnou stavbu nechal v r. 1892 postavit král Norodom (vládl 1859–1904). Král Sihanouk ji v r. 1962 rozšířil a přestavěl. V samotném chrámu mniši nežijí, ale když zde král pořádá buddhistické obřady, dochází sem mniši z nedalekých pagod.

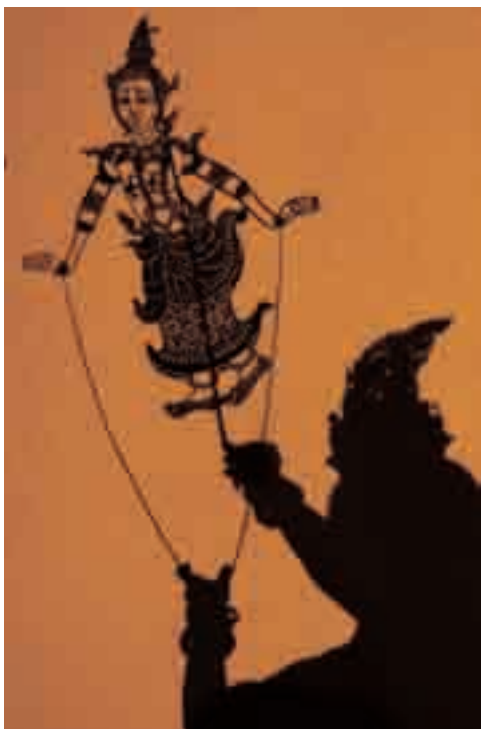
Stříbrná pagoda nabízí návštěvníkům a stejně tak i Kambodžanům vzácnou příležitost navštívit historické a náboženské místo, které nebylo zničeno Rudými Khmery. Pagoda byla vědomě ponechána netknutá jako důkaz světu, že komunistické hnutí pečuje o zachování kulturních pokladů země. Přesto bylo mnoho posvátných relikvií a pokladů pagody Rudými Khmery zničeno nebo uloupeno, ale předměty, které se zde zachovaly, jsou naprosto velkolepé. Dnes je v chrámu umístěno 1 650 uměleckých předmětů, většina z nich jsou buddhistické sochy vyrobené z různých drahocenných materiálů. Mnohé z těchto pokladů jsou dary věnované králi členy královské rodiny nebo zahraničními hodnostáři.

Návštěvníkům se už po vstupu do Stříbrné pagody naskytne působivý pohled. Nádvorí je zaplněné množstvím

hrdě vyhlížejících soch včetně velké **jezdecké sochy krále**

Norodoma. Návštěvníci se velmi zřídka dozví, že tato socha původně představovala francouzského císaře Napoleona III., jehož hlava byla později nahrazena hlavou krále Norodoma. Lidé říkají, že král Sihanouk se před touto sochou modlil za nezávislost Kambodže. Stěny obklopující areál Stříbrné pagody jsou vyzdobeny propravenými a svěžími **nástěnnými malbami** vyobrazujícími scény z hinduistického eposu *Rámajana*. Příběh začíná trochu jižně od východní brány a pokračuje

Divadlo Sovanna Phum se snaží o zachování tradičního divadla a stínových loutek

kolem nádvoří. Tyto nástěnné malby pocházejí z počátku 20. st. a pracovalo na nich 40 khmerských umělců. Přestože se na těchto malbách podepsal vliv času, jsou stále velmi působivé. Na nádvoří jsou také **dvě stúpy**, v jižní z nich jsou uloženy zpopelněné pozůstatky krále Ang Duonga (vládl 1848–1859) a v severní stúpě jsou ostatky krále Norodoma.

Po výstupu na samotnou pagodu zavede schodiště z italského mramoru návštěvníky k opravdovému pokladu. Na vrcholu trůnu je umístěna socha **Smaragdového Buddha**, vyrobená v 17. st. z bakaratského křišťálu. Tato socha je velmi vážená a Stříbrná pagoda je také nazývána *Wat Preah Keo Morokat* neboli Pagoda Smaragdového Buddha. Přímo před Smaragdovým Buddhou stojí nejpoutavější socha – **socha**

Buddhy v životní velikosti

vyrobená z 90 kg ryzího zlata a ozdobená přibližně 9 584 diamanty. Byla vyrobena v r. 1904 na žádost krále Norodoma, který nařídil, aby jeho zlatá rakev byla po kremaci roztavena na výrobu sochy Buddha. Těsně vedle této sochy stojí miniaturní stúpa ze stříbra a zlata, o které se věří, že obsahuje Buddhův popel přivezený ze Srí Lanky. Po obou stranách stojí bronzové a stříbrné sochy Buddha. Drobné zlaté sošky dále vpravo líčí epizody ze života Buddha.

Přímo za trůnem je umístěno **královské lože** používané k přenosu krále ve dni korunovace – je tak těžké, že jej musí nést 12 mužů. Lože obklopují mramorové sochy Buddha z Barmy a stříbrné zpodobnění knihovny Stříbrné pagody a stúpy krále Norodoma.

ZÁŽITEK: Šíté na míru

Přestože phnompenhští krejčí nejsou mezinárodně uznávaní, jsou talentovaní a levní. Mnozí z nich dávají přednost tomu, pokud si zákazník přinese vlastní látku – zajedete tedy na Olympijský nebo Ruský trh či na trh Orussey a látku si kupte. Šití si vyžádá jednu nebo dvě zkoušky.

Oděvy a dekorální předměty je možné zhruba do týdne nechat ušít u bývalých dětí ulice v organizaci **Friends@240** (32. ulice 240, www.friends-international.org). Tento příjemný butik nabízí i látky, ale můžete si přinést vlastní materiál.

Mondiaux Tailor
(85A Sihanouk Blvd.,
tel. 855(0)12-867-655) je
tím správným místem,

kde si můžete nechat ušít šaty. V Mondiaux nabízejí i látky, a můžete si tedy ušetřit cestu na trh. Ušití obleku trvá deset dní a ceny jsou výrazně vyšší než u jiných krejčích.

Švadleny v krejčovství **Monika Modern Tailor** (151 Mao Tse Toung Blvd., tel. 855(0)12-824-328) mohou vytvořit divy jenom podle fotografií z katalogů, nebo dokonce i podle

nahrubo načrtnutých nákrešů. Salon Monika je oblíbený u zde žijících cizinců a na ušití můžete čekat dva až tři týdny.

Mnoho krejčích na stáncích **Ruského trhu** (roh 163. a 444. ulice) ušije šaty rychle a velmi levně. Krejčí zde mluví velmi málo anglicky, přineste si tedy s sebou fotografii oděvu, který od nich chcete ušít. ■

V zadní části síně je schránka obsahující **dvě sochy Buddha**, každá z nich je zdobená diamanty o váze 16 karátů. Kromě těchto pokladů lemuje stěny pagody množství soch Buddha, propracované masky apsara a dary hlav cizích zemí.

Mezi další stavby a stúpy uvnitř areálu Stříbrné pagody

a krále Norodoma Suramarita (vládl 1955–1960).

Návštěvníci paláce a pagody musí být náležitě oděni, kolena a ramena musí být zakryta a v areálu je zakázáno nosit pokrývku hlavy. Návštěvníci bez vhodného oděvu si mohou pronajmout velké haleny. Pokud chcete fotografovat nebo

Pouliční holiči, běžní v celém Phnom Penhu, své podniky rozloží časné ráno a pozdě odpoledne

patří **Keung Preah Bat**, v němž jsou „otisky nohou“ čtyř Buddha, kteří dosáhli osvícení; uměle navršený pahorek **Phnom Mondop** reprezentující horu Phnom Kailassa, kde Buddha zanechal otisky nohou v kamenu; velká **knihovna** plná posvátných textů a rozmluv v různých disciplínách, **zvoniče**, která oznamovala otevření a zavření pagody při obřadech, a **stúpy** obsahující popel princezny Norodom Kantha Bophy

natáčet video, kupte si povolení k fotografování (§; *další poplatek za natáčení*, §), mějte ale na paměti, že uvnitř Stříbrné pagody není fotografování ani natáčení dovoleno. Přestože turistům, kteří dříve navštívili Královský palác a chrám Smaragdového Buddha v Bangko-ku, může tento palác připadat méně úžasný než jeho thajský protějšek, i tak stojí místo za návštěvu.

(pokr. na str. 72)

Phnom Penh z tuk-tuku

Díky kombinaci horka, husté dopravy a nedostatku chodníků není Phnom Penh vhodným místem k chůzi. Po městě je nejlepší jezdit tuk-tukem, což je motocykl připojený ke kabině bez stěn. Tuk-tuky jezdí pomalu, jsou vzdušné a představují perfektní způsob k poznání zajímavosti města.

Začněte na rohu bulvárů Suramarit a Sothearos u **Památníku vietnamského přátelství**. Nedaleký park je výborným místem pro večerní procházku.

Vydejte se západně po bulváru Suramarit a kolem **Hun Senova parku**, ve kterém jsou sochy dvou postav z khmerské literatury, Choun Natha a Krom Nguye. Pokračujte k **Památníku nezávislosti** ❶ (roh bulvárů Norodom a Sihanouk, tel. 855(0)23-216-666, \$), objedte jej a pak se vydejte severně po bulváru Norodom na prohlídku působivých koloniálních vil a sídel.

Zabočte na 240. ulici, která je nejluxusnější ulicí Phnom Penhu. Zastavte se na nákupy nebo si v jedné z kaváren dejte občerstvení. Pokračujte východně po 240. ulici na bulvár Sothearos a zabočte doleva ke **Královskému paláci a Stříbrné pagodě** ❷ (bulvár Sothearos, mezi 240. a 184. ulicí, tel. 855(0)23-426-801, \$), sídlu královské rodiny. Jedte dále na sever k **Národnímu muzeu** ❸ (13. ulice, Sangkat Chey Chumneas, tel. 855(0)23-211-753, \$), přednímu historickému a uměleckému muzeu země. Zabočte doleva na 178. ulici plnou galerií, které si krátce prohlédněte.

Otočte se zpět a pokračujte na sever po bulváru Sothearos kolem zdobného chrámu **Wat Ounalom** ❹ (bulvár Sothearos,

NENECHTE SI UJÍT:

Nábřežní promenáda • Národní muzeum Wat Phnom • Muzeum genocidy Tuol Sleng • Ruský trh

tel. 855(0)12-773-361, \$), který stojí v místech, kde se bulvár Sothearos spojuje s třídou Sisowath Quay a **nábřežní promenádou**. Třída Sisowath nabízí bary, restaurace, obchody a skvělé příležitosti k pozorování lidí.

Pokud zabočíte doleva na 130. ulici, uvidíte mnoho koloniálních budov, které čekají na rekonstrukci. Objedte budovu **Centrálního trhu** ❺ (130. ulice, severně od 63. ulice, tel. 855(0)23-216-666, \$) ve stylu art deco, významnou pamětihodnost Phnom Penhu, kde se můžete na chvíli zastavit na nákupy.

Jedte severně po 63. ulici, zabočte na 114. ulici a potom doleva na bulvár Norodom, který vede k tyčící se pagodě **Wat Phnom** ❻ (96. ulice a bulvár Norodom, tel. 855(0)12-934-623, \$), u které můžete nakrmit nezdárné opice.

Pokračujte kolem *watu* a zabočte doprava na 92. ulici. Minete mohutné americké velvyslanectví, **Národní knihovnu** a potom vřehlasný **Raffles Hotel Le Royal** (viz str. 81).

Den v životě řidiče tuk-tuku Li Henga

Li Heng každý den vstane v 6 hod. ráno, na rozloučenou políbí manželku a děti a nasedne na svůj tuk-tuk, kterým vozí zákazníky po Phnom Penhu. Obvykle si za den vydělá 7,50 USD, ale některé dny pouhých 2,50 USD, zatímco jindy dokonce až 17,50 USD. Dny jsou dlouhé, Li obvykle pracuje až do 21 hod.

Li pochází z provincie Kompong Cham a Rudí Khmerové jej přinutili ukončit studium. Tuk-tuk řídí od r. 2006, ale před tím jezdil 12 let na motocyklu, aby si našetřil dostatek peněz na tuk-tuk. A tím jeho příběh nekončí, Li by si jednoho dne rád pořídil vlastní taxík. ■

Zabočte na rušný Monivong, který vede kolem **železniční stanice** ve stylu art deco. Stočte se na bulvár Charles de Gaulle (217. ulice), kde žlutozelená ženská socha okouzluje krokodýla. Pokračujte rovně, až se z bulváru Charles de Gaulle stane Monireth, a zde uvidíte **Olympijský stadion** navržený Vann Molyvannem.

Na kruhovém objezdu zabočte na stále luxusnější bulvár Sihanouk a pokračujte dále za Gold Towers, dvě 42 podlaží vysoké věže, které v době svého dokončení v r. 2011 převýšily celé město. Zahněte doprava na 51. ulici a navštivte poklidný chrám **Wat Lanka** 7 (bulvár Sihanouk, tel. 855(0)23–216–666, \$), kde za některých večerů buddhističtí mniši vyučují meditaci (viz rámeček na str. 51).

Vydejte se doprava na 278. ulici a potom doleva na 63. ulici, centrum oblasti Boeng Keng Kang se sídly mnoha nevládních organizací, rezidencemi zde žijících cizinců a všudypřítomnými terénními vozidly. Jedte doprava na 310. ulici a přejedte malý kanál. Zahněte doleva na 113. ulici, která vede k **Muzeu genocidy Tuol Sleng** 8 (roh 113. a 350. ulice, tel. 855(0)23–300–698, \$), bývalému nechvalně proslulému vyšetřovacímu centru Rudých Khmerů.

Pokračujte jižně po 113. ulici až na bulvár Mao Tse Tung, kde zahněte doprava. Další odbočka vlevo vede na 163. ulici, kde jízda tuk-tukem končí u slavného **Ruského trhu** (roh 450. a 163. ulice, tel. 855(0)23–723–949, \$), na kterém můžete podle libosti nakupovat. ■

Národní muzeum

 Mapa str. 71
 13. ulice, Sangkat Chey Chumneas
 855(0)23-211-753
 \$

Národní muzeum

Osobité Národní muzeum leží pouze několik minut severně od paláce. Muzeum je obecně považováno za jeden z nejlepších příkladů architektury města a v působivé, terakotově červené budově se zdobenou střechou završenou mystickými hady *nágy* spojuje asijské a koloniální vlivy. Muzeum, které navrhl slavný francouzský architekt George Groslier a odborníci z ústavu École des Arts Cambodgiens, slavnostně otevřel král Sisowath v r. 1920.

Bronzový Višnu z Východního Mebonu v Národním muzeu**Restaurace Friends a Mith Samlanh Center**

 Mapa str. 71
 215. ulice 13
 855(0)23-426-748
 Zavřeno o khmerských svátcích
 \$ \$

www.friends-international.org

V muzeu jsou vystaveny nejlepší světové sbírky **před-angorských a angorských artefaktů** s více než 5 000 předmětů pocházejícími z období od 4. do 13. st. rozmístěnými na čtyřech nádvořích. Tisíce dalších předmětů je uloženo v trezorech. Zcela nechybí ani moderní umění, v areálu se pořádají výstavy fotografií, a v muzeu se dokonce konala jedinečná Rodinova výstava děl inspirovaných apsarami, která

umělec vytvořil za svého pobytu v Kambodži. Střecha budovy je také domovem množství netopýřů.

Pro návštěvníky, kteří by se chtěli ponořit hlouběji do bohaté historie Kambodže, jsou k dispozici průvodci hovořící několika jazyky. K samostatným prohlídkám je možné na místě zakoupit různé tituly knih. Fotoграфování je v muzeu zakázáno.

178. ulice a okolí

Návštěvníci inspirovaní uměním a předměty Národního muzea by se měli projít po 178. ulici, která vede přímo severně od muzea. Je známá jako **Ulice umělců** a lemuji ji místní umělecké galerie, které vystavují tradiční i moderní umělecká díla. Přestože některé předměty prodávané v této oblasti mohou vypadat poněkud běžně a jako masově vyráběné, je možné zde nalézt i fantastické práce.

Na 13. ulici těsně vedle 178. ulice je podnik **Friends Restaurant** a centrum **Mith Samlanh Center**, které provozuje nevládní organizace (NGO) Friends-International (FI). Centrum i kouzelná restaurace jsou phnompenhskými institucemi. Restauraci Friends, která je jednou z nejoblíbenějších ve městě, vedou bývalé děti ulice v rámci dvouletého, třířázkového výukového programu. V jasném a světlém prostředí podávají tapas inspirované východem i západem. Centrum Mith Samlanh Center (*veřejnosti nepřístupné*) leží přímo za restaurací a je možné jej mnoha způsoby podpořit, aby mohlo

i nadále chránit nejzranitelnější kambodžské děti a pomáhat jim. Přímo západně od muzea se vedle 178. ulice rozkládá původní kampus **Královské univerzity krásných umění**, umístěný v příjemném komplexu temně červených budov. Historie akademického uměleckého centra sahá do r. 1918, kdy byla škola pod názvem École des Arts Cambodgiens založena. Dnes se snaží naučit novou generaci mladých Khmerů tradičnímu i modernímu umění a studentům umožňuje studovat rozličné umělecké formy od odlévání bronzů po tradiční khmerskou hudbu a cirkusové umění. Archeologie, architektura, urbanismus a krásná umění se vyučují v kampusu na 19. ulici a choreografie a hudba jsou vyučovány na jiném místě několik kilometrů za městem. Na univerzitu je umožněn přístup návštěvníkům, kteří někdy

mohou zastihnout studenty, jak v pavilonu v zadní části areálu nacvičují tradiční tanec apsar.

Pagoda Sarawan leží několik bloků severně na rohu 19. a 178. ulice. Na rozdíl od jiných chrámů ve městě na svou rekonstrukci stále čeká, i když je v pozoruhodně dobrém stavu. Pagoda Sarawan, ležící mimo turistické trasy, nabízí mnohé z atributů oblíbenějších pagod kromě davů návštěvníků. Je to úžasně poklidné místo vhodné k návštěvě v pozdním odpoledni a k tichému rozjímání. V chrámovém komplexu jsou krásné budovy v náružovělé, růžové a oranžové barvě. Hlavní chrám zdobí množství soch Buddhy.

Přeplněnou ulici Sisowath Quay, která vede podél řeky Tonle Sap, lemují restaurace, obchody a bary. **Nábřežní promenáda** je v jakoukoli denní dobu plná lidí a je na ní množství phnompenhských restaurací a nočních barů

Královská univerzita krásných umění

 Mapa str. 71
 72. ulice 19
 855(0)12-444-589
 \$

Pagoda Sarawan

 Mapa str. 71
 Roh 19. a 178. ulice
 \$

ZÁŽITEK: Kurzy khmerského jazyka

Khmerština není tonální jazyk jako thajština, a je tedy o něco snadnější se jí naučit. Není obtížné rychle pochytit několik slov a Kambodžané milují, když mohou cizincům pomoci naučit se jejich mateřský jazyk.

Královská univerzita v Phnom Penhu, nejstarší a nejelitnější kambodžská univerzita, nabízí tříměsíční lekce khmerštiny, které lze rozšířit na roční kurz. Začínající studenti se učí u legendárního učence a učitele jazyků Soeunga Phose (*Coordinator, Institute of Foreign Languages*, tel. 855(0)12-866-826, www.rupp.edu.kh), který o khmerštině přednášel po celém světě. Pro turisty na krátké

návštěvě však může být obsah kurzu příliš podrobný, neboť výuka je zaměřena na cizince, kteří v zemi podnikají nebo pracují v charitativních organizacích.

Zájemcům o neformální výuku nabízí **Singing Tree Café** (tel. 855(0)92-635-500, www.singingtreecafe.com) v Siem Reapu fórum pro hodinové lekce khmerštiny, kterou vyučují buddhističtí mniši z nedalekého chrámu Wat Bo (kontakt: *Santey*, tel. 855(0)12-554-812). V těchto neformálních lekcích za rozumnou cenu (4 USD/hod.) se učí pozdravy, obecná konverzace a další užitečné věty, kurzy se konají podle zájmu od úterý do soboty. ■

Maxine's

✉ 71 ulice Tonle Sap
☎ 855(0)12-200-617
💰 \$ \$

Kanika Catamaran

📍 Mapa str. 71
✉ Třída Sisowath Quay, kotví naproti 136. ulici
☎ 855(0)12-848-802
💰 \$\$\$\$

Chenla Luxury Boat

✉ Třída Sisowath Quay, osobní přístav poblíž 104. ulice
☎ 855(0)12-758-992
💰 \$ \$ \$

orientovaných na turisty. Za časného rána je zde však možné pozorovat malebné východy slunce nad řekou a sledovat Khmery, kteří sem přicházejí cvičit ranní taiči (viz rámeček dále). Místem pro milovníky nočního života je **Maxine's**, bar dobře známý mezi cizinci žijícími ve městě, který je výtečným místem ke sledování západu slunce. Turisté, kteří by se chtěli věnovat klidným procházkám po nábřeží, mohou být zklamáni, neboť se zde shlukují žebraři. Práci s chudými (viz rámeček na str. 33) se věnuje několik nevládních organizací a přímé rozdávání darů žebraři jenom udrží v jejich nelehké pozici. S úsměvem řekněte ne (*dta*).

Chcete-li si maximálně užít vody, vydejte se na **lodní plavbu** po řekách Tonle Sap a Mekong. Lodě obvykle plují podél centrální části nábřeží, odkud se naskýtají působivé pohledy

TIP ZNALCE:

Po prašném dni na ulicích hlavního města vám pomůže spravit náladu večerní drink v živém baru obnoveného klubu zahraničních zpravodajů (Foreign Correspondents' Club, FCC) na třídě Sisowath Quay s výhledem na Mekong.

JOHN SEATON CALLAHAN
dopisovatel National Geographic

na Královský palác a siluetu Phnom Penhu, a potom se stočí na řeku Mekong. Na Mekongu je možné vidět plovoucí vesnice a pozorovat místní rybáře při práci. Plavba po řece je příjemným únikem před pronikavým horkem města a je výborným způsobem, jak si užít svěžího vánku. Lodě na požádání zastaví na druhém břehu řeky Tonle Sap. Plavby jsou nejoblíbenější v době západu slunce, ale nejlepší světlo pro fotografování je za časného rána, kdy vycházející slunce osvětluje přední fasádu Královského paláce.

Lodníci čekají podél hlavního úseku nábřeží a obvykle své lodě nabízejí za 10 až 15 USD na hod. podle velikosti plavidla. Jedno- i dvouhodinové plavby je možné zajistit přímo na místě, ale předem je třeba rezervovat luxusnější plavby, jaké pořádá například loď **Kanika Catamaran**, která nabízí plavby

ZÁŽITEK: Taiči při východu slunce

Vstaňte těsně před svítáním a vydejte se na břeh řeky Tonle Sap na třídu Sisowath Quay, kde budete svědky nejen úžasného svítání, ale také každodenního kambodžského rituálu. Na počátku každého dne se na nábřeží shromáždí stovky Khmerů, aby protáhli své ospalé údy a společně si zacvičili taiči. Jejich synchronizované, ladné pohyby na energetickém pozadí oranžových a růžových odstínů jsou velkolepou podívanou, která stojí za pořízení krásných fotografií.

Návštěvníkům lze jenom doporučit se přidat a taiči se naučit. Podobný rituál je možné každý den vidět také na Olympijském stadionu (viz str. 87). ■

s občerstvením a večerí, nebo luxusní **Chenla Luxury Boat**.

Poblíž nábřeží, několik ulic severně od muzea, stojí chrám **Wat Ounalom**. Chrám, který je obecně považovaný za současné centrum buddhismu v Kam-bodži, byl postaven v r. 1443 a je v něm uloženo posvátné obočí Buddhy. V jednu dobu v areálu chrámu žilo více než 500 mnichů. Protože to bylo jedno z nejdůležitějších náboženských míst v zemi, chovali se Rudí Khmerové k tomuto watu a jeho obyvatelům obzvláště brutálně. Soudruzi zabili velký počet mnichů, chrám zdevastovali a relikty vyplnili. Pagoda byla po vyhnání Rudých Khmerů z Phnom Penhu naštěstí obnovena.

Ve druhém podlaží hlavní budovy watu stojí **socha Huot Tata**, čtvrtého patriarchy kambodžského buddhismu, který byl zabit vojáky Rudých

Khmerů. Socha byla zhotovena před jeho smrtí v r. 1971 a později byla Rudými Khmery hozena do řeky, což mělo symbolizovat konec buddhismu. Socha byla z řeky vylověna a umístěna do chrámu Wat Ounalom. Naproti této soše stojí **socha bývalého patriarchy buddhistické sekty Thummayuth**. Ve třetím podlaží hlavní budovy naleznete další důkazy nenávisti Rudých Khmerů k náboženství: mramorového barmského Buddhu, který byl rozbit na kusy, ale později obnoven, a betonovou sochu Buddhu, z níž byl stržen její stříbrný povrch. Avšak Buddhovo **obočí** zůstalo v bezpečí a je uloženo pod stupou přímo za hlavní budovou. Přestože návštěvníci mohou být snadno zmoženi nesmírným množstvím kambodžských watů, pagod a chrámů, Wat Ounalom určitě stojí za návštěvu.

Klub zahraničních zpravodajů (FCC)

Viz str. 285

Wat Ounalom

📍 Mapa str. 71

📠 Bulvár Sothearos

☎ 855(0)12-773-361

💰 \$

Na chaotických ulicích Phnom Penhu je dodržováno jenom málo dopravních pravidel

ZÁŽITEK: Phnompenhský noční trh

Phnompenhský noční trh (*naproti chrámu Wat Ounalom, Pá–Ne 17–24 hod.; viz mapu na str. 71*) je bludištěm překrývajících se stánků nabízejících místní produkci. Mezi prodávaným zbožím jsou malby, řemeslné výrobky, oděvy, hedvábní a potraviny. V oblasti se také pořádají hudební a taneční vystoupení. Trh pod širým nebem je strategicky rozložen

v oblíbené nábrežní oblasti blízko hlavních atrakcí Phnom Penhu a nedaleko mnoha restaurací a barů.

Ministerstvo turistiky od trhu hodně očekává. Jeho zaměstnanci doufají, že podpoří místní ekonomiku podobně jako další noční trhy po celé jihovýchodní Asii, například jako trhy v Bangkoku a Luang Prabangu. ■

Památník nezávislosti

📍 Mapa str. 71

✉ Roh bulvárů Norodom a Sihanouk

💰 \$

Památník vietnamského přátelství / náměstí demokracie

📍 Mapa str. 71

✉ Bulvár Sothearos poblíž rohu ulice Suramarit

☎ 855(0)23-211-593

💰 \$

Památník nezávislosti a okolí

Památník nezávislosti, postavený na oslavu nezávislosti Kambodže v r. 1953, byl dokončen v r. 1958, pět let poté, co země nezávislost získala. Padesátá a šedesátá léta 20. st. byla dobou rychlého růstu a zkrášlování Phnom Penhu, kdy se král Norodom Sihanouk snažil ukázat úspěchy nezávislé země a v Phnom Penhu a po celé zemi zahájil množství projektů veřejných prací. Památník navrhl uznávaný kambodžský architekt Vann Molyvann (nar. 1926), který jako hlavní zdroj inspirace použil chrám Banteay Srei z angorského období (viz str. 161–162), ale památníku vtiskl výrazný moderní ráz. Památník slouží také jako památka na zemřelé ve válce a někdy je označován jako Památník vítězství. Kambodžská vláda v r. 2007 zahájila rozsáhlou renovaci památníku a na místě zprovoznila mnohobarevné fontány, které se od té doby pro místní Khmery staly velkou atrakcí.

Upjatě působící **Památník vietnamského přátelství** leží 800 m severovýchodně od

Památníku nezávislosti na **náměstí Demokracie**. Památníku, věnovanému vietnamským vojákům, kteří v r. 1979 ukončili nadvládu Rudých Khmerů, se nepodařilo napravit po desetiletí napjaté vzájemné vztahy mezi oběma zeměmi. Náměstí svůj název získalo v r. 1998, kdy Kambodžané po dlouhou dobu protestovali proti vítězství Kambodžské lidové strany v národních volbách. Přestože protestující byli nakonec rozeznáni vládními vojsky, název zůstal. Náměstí bylo také místem nevydařeného bombového útoku v r. 2007. Oblast byla v rámci snah o zkrášlení města přeměna v park s další velkou a barevnou fontánou, dokonce i s hudebním doprovodem, a s okrasnými keři tvarovanými do podoby draků a dalších zvířat.

Západně od Památníku nezávislosti stojí **Wat Lanka**. Wat Lanka, jeden z pěti původních watů města, byl založen v r. 1422 jako knihovna pro posvátné spisy. Původně stál severovýchodně od chrámů Wat Phnom, ale v r. 1916 byl přemístěn. Wat byl po dlouhou dobu pevně spjat s královskou rodinou

a kambodžská monarchie se o chrám starala až do r. 1967. Mnoho členů královské rodiny navštěvovalo školu ve watu a jejich popel je pohřben ve stúpách chrámu, které lze vidět před hlavní svatyní uprostřed watu. Dnes v komplexu žije přibližně 247 mnichů z celé Kambodže. Dalších 300 studentů navštěvuje střední školu v areálu chrámu. V chrámu Wat Lanka se také těsně před khmerským novým rokem koná významný náboženský obřad, během kterého je čteno deset příběhů o Buddhovi. Pro zájemce o hlubší proniknutí do buddhismu pořádá Wat Lanka v 18 hod. otevřené meditační kurzy.

Wat Lanka leží přímo vedle phnompenhské oblasti **Boeng Keng Kang** (BKK), často láskyplně nazývané „NGO Land“ (země nevládních organizací) podle velkého počtu nevládních organizací, které zde mají kanceláře. BKK je také místem, které si k životu vybral velký počet ve městě usazených cizinců, a je snadné zde spatřit obytné budovy, postavené nedávno právě kvůli tomuto přílivu ze západu. Díky velkému počtu západních cizinců, kteří zde žijí a pracují, je v okolní oblasti množství různých restaurací, barů, kaváren a obchodů. **278. ulice**, ležící přímo přes ulici od chrámu Wat Lanka, je považována za centrum BKK a je přeplněná hotýlky střední kategorie, v jejichž názvu je obvykle slovo „Golden“ (zlatý).

Severní Phnom Penh

Centrální trh neboli Psar Thmei je po okraj naplněn zbožím, které byste si kdy chtěli koupit – a několika věcmi, jež byste si pravděpodobně nekoupili. Tato klenutá, žlutá budova ve stylu art deco je dalším výtvorem slavného architekta Vann Molyvanna a je význačnou phnompenhskou stavbou, architektonicky určitě nejzajímavějším trhem ve městě. Psar Thmei doslova znamená „nový trh“, ale kvůli centrální poloze trhu se ujal název „Centrální trh“. Centrální trh je místem, kde lze pod jednou střechou nakoupit opravdu vše a je zde impozantní nabídka zboží od potravin přes oblečení po elektronické přístroje. Stánky s pestrobarevnými květinami a ovocem jsou skvělou fotografickou příležitostí.

Wat Lanka

- Mapa str. 71
- Bulvár Sihanouk (274. ulice)
- \$ \$

Centrální trh

- Mapa str. 71
- 130. ulice, S od 63. ulice

Osamělý phnompenhský slon

Pokud spatříte třímetrového slona procházet se ulicemi Phnom Penhu, nemusíte se obávat. Místní sloníci Sambo často vedou do jejího domova u chrámu Wat Phnom, kde se na ní návštěvníci vozí a krmí ji.

Přestože může vážný slon působit mezi tuk-tuky a terénními vozy chmurně, je tento zestárlý tlustokožec ve skutečnosti symbolem houževnatosti.

Sambo vyrostla na farmě společně se svým vodičem Sin Sonem. V r. 1977 jen taktak unikla pokusu Rudých Khmerů o její zabití. Sin Son se v r. 1979 vrátil z pracovního tábora a zjistil, že Sambo je naživu a je využívána k těžké práci v Kardamomových horách. Zajistil její propuštění a přivedl ji do Phnom Penhu, kde spolu od té doby zůstali. ■

Centrální trh ve stylu art deco je jedním z největších klasických trhů v Asii a má jednu z největších kopulí

Wat Phnom

- Mapa str. 71
- Roh 96. ulice a bulváru Norodom
- 855(0)12-934-623
- \$

Návštěva jednoho z rušných trhů (*psar*) města by při prohlídce Phnom Penhu určitě neměla chybět. Je možné na nich nalézt doslova vše od falešných značkových slunečních brýlí po exotické ovoce a široký výběr triček s vyobrazením Angkor Watu. Každý trh má svůj vlastní jedinečný styl a pověst a všechny naskýtají skvělé možnosti k fotografování. Trhy jsou obvykle otevřeny každý den od 6 do 17 hod., ale nejhorší doba k návštěvě je mezi polednem a 14. hod., kdy je naprosto dusivé horko.

Impozantní chrám **Wat Phnom** o něco dále na sever je pravděpodobně nejproslulejší pagodou města. Wat Phnom, postavený na vrcholu jediného kopce v Phnom Penhu, je místem, kde paní Penh uložila čtyři sochy Buddhy nalezené na březích Mekongu. K hlavnímu vchodu do pagody vede

majestátní schodiště zdobené strážnými lvy a nágy. Po výstupu po schodišti k této pagodě na kopci návštěvníci spatří *viharu*, chrámovou svatyni, množství **malých svatyní** a mohutnou **stúpu**. Chrám je mezi místními obyvateli oblíbený a mnoho Khmerů jej denně navštěvuje a modlí se za štěstí a prosperitu. Ti, kterým se jejich přání splní, sem přijdou s květinami a drobnými obětinami poděkovat. Wat Phnom je znám také oslavami čínského Nového roku. Na jižním úbočí kopce jsou veliké hodiny, v noci osvětlené. V okolním parku bývá vždy spousta různých lidí, potkáte zde prodejce nabízející jídlo i jiné zboží, jsou zde žebráci, a dokonce i nahodilá prostitutka. Nejvýznamnější obyvatele okolí watu však představují místní opice, velmi známé svým darebáctvím. K jejich zvykům patří krádeže

kabelek a vyhazování jejich obsahu z korun stromů – jeden zábavný novinový článek tato zvědavá zvířátka popsal jako „gangsterské opice“ a líčil, jak vládla kvůli jejich ničitelské povaze na jejich hlavy vypsalu odměnu. Prodejci u chrámu Wat Phnom prodávají lotosové květy, oblíbenou opičí pochoutku. Návštěvníci mohou také nakrmit slonici Sambo (viz rámeček na str. 77), jediného slona v Phnom Penhu, a svézt se na něm.

Milovníci historie budou zklamáni zjištěním, že původní chrám již dávno není nedotčený a že současná svatyně byla v letech 1434, 1890, 1894 a 1926 mnohokrát obnovena nebo přestavěna. Velká stúpa v zadní části komplexu ukrývá pozůstatky krále Ponhea Yata (vládl 1405–1467) a jeho královské rodiny. Král je známý svým rozhodnutím přemístit hlavní město Kambodže z Angkoru do Phnom Penhu v r. 1434. Mezi touto stúpou a viharou stojí **socha paní Penh**, která vzdává počtu zakladatelce města a watu. Oltář je pověstný tím,

že štěstí přináší zejména ženám. Pokud jste po návštěvě Angkoru přehlcní chrámy, je právě tento chrám místem, které byste měli v Phnom Penhu navštívit.

TIP ZNALCE:

Vydejte se po zatočeném schodišti vzhůru k chrámu Wat Phnom, kde se setkáte s místním životem a nabídnou se vám pěkné výhledy na Phnom Penh.

SIMON WILLIAMS,
The Nature Conservancy

Francouzská čtvrť

Tato čtvrť přímo východně od chrámu Wat Phnom dává nahlédnout do velkoleposti kambožské koloniální minulosti. Mnohé z budov prošly dlouhodobou rekonstrukcí, zatímco další na opravu zoufale čekají, ale i tak jsou krásné. Centrem bývá lé francouzské čtvrti je náměstí vedle **budovy pošty**, kde siluety města kdysi dominovaly banky,

Francouzské kulturní centrum

Největším dědictvím francouzské koloniální přítomnosti v Kambodži je kromě nádherných sídel evokujících období belle époque a výborných baget pravděpodobně Francouzské kulturní centrum (218. ulice 184, Phnom Penh, tel. 855(0)23-213-124). Centre Culturel Français (CCF) je s pobočkami v Siem Reapu (budova č. 418, ulice Wat Bo) a Battambang (Prek Mohatep Village, Svay Por Commune) baštou všeho fran-

couzského. Ačkoli se CCF stará o zde žijící Francouze teskníci po domově a frankofily z celého světa více než o místní, je proslulé svými kulturními akcemi, uměleckými výstavami a speciálními událostmi. Le Cinema, jedno z mála phnompenhských kin, promítá mezinárodní dokumenty a umělecké filmy. Knihkupectví a knihovny CCF nabízejí francouzské knihy, časopisy a noviny. ■

ZÁŽITEK: Nakupování s dobrým důvodem

Nevládní organizace vyrábějí a prodávají velmi kvalitní hedvábí, řemeslné výrobky a další předměty. Můžete mít dobrý pocit z toho, že si je koupíte, neboť výtěžek z prodeje je věnován na dobré účely a pomáhá zajistit vzdělání bezbranných lidí. Výrobky těchto organizací můžete nalézt na tržišťích nebo v butikích organizací.

Cambodian Craft Co-operation (ulice 22C 371, Phnom Penh, tel. 855(0)11-984-879, www.cambodiancraft.com) neboli CCC pomáhá podporovat malé a rodinné výrobce textilu a řemeslných výrobků tím, že je učí zásadám řízení a technickým marketingu.

Friends 'n' Stuff je radostným obchodem (215. ulice 13, Phnom Penh, tel. 855(0)12-426-748, www.friendsinternational.org) vedle podniku Friends Restaurant (viz str. 72), který nabízí jedinečné tašky, oděvy a šperky navržené bývalými dětmi ulice a jejich rodiči. Dříve nekvalifikovaným

a nezaměstnaným ženám se v organizaci **Nyemo** (Phnom Penh a Siem Reap, tel. 855(0)23-213-160, www.nyemo.com) dostalo školení o výrobě hedvábí, řemeslných výrobků, hraček a dalších předmětů. Tato nevládní organizace poskytuje kambodžským ženám v obtížné životní situaci také různé sociální služby.

Rajana Association je projektem, který vytváří zisk a zajišťuje výuku mladých Kambodžanů po celé zemi. Prodejny Rajana boutiques (Phnom Penh, Siem Reap a Sihanoukville, www.rajanaacrafts.org) nabízejí řemeslné výrobky, přírodní koření, šperky

a textil na principu fair trade.

Elegantní stánek **v Tooit Tooit** (stánek 312, Ruský trh, Phnom Penh, www.friends-international.org) vyčnívá ze zmatku tržišť. Rodiče bývalých dětí ulice pomáhají zajistit školní docházku výrobou předmětů z recyklovaných materiálů.

Organizace **Weaves of Cambodia** (Preah Vihear nebo 24. ulice 29, Phnom Penh, tel. 855(0)12-737-116, www.villagefocus.org), vedená proslulou tkadlenou Carol Cassidy, školí oběti násilných min a další postižené v tradičním tkaní hedvábí a vyrábí úchvatné látky. ■

Pošta

- 📍 Mapa str. 71
- ✉ 13. ulice, roh 102. ulice
- ☎ 855(0)23-725-400

Van's Restaurant

- ✉ 5. ulice 102, roh 13. ulice
- ☎ 855(0)23-722-067
- 💰 \$\$\$-\$\$\$\$

kanceláře a hotely ve stylu belle époque. Citronově zbarvená budova pošty je považovaná za jeden z nejlepších příkladů francouzské koloniální architektury ve městě. Byla postavena v r. 1894, na přelomu 21. st. obnovena a stále slouží jako hlavní poštovní úřad města.

Vedle pošty stojí na 102. ulici dobrá **restaurace Van's**, podnik zapsaný do bohaté historie Phnom Penhu i Kambodže. Tuto elegantní okrově žlutou budovu postavila v r. 1898 Indočínská banka a později ji v 60. letech 20. st. koupila rodina Vanů, která

ji přestavěla na soukromý dům a kanceláře. Když byla rodina donucena uprchnout před Rudými Khmery, používala vláda CPK budovu jako sklad munice a v bývalém trezoru banky ukrývala diamanty a zlato. Dům byl v r. 2003 navrácen jeho právoplatným majitelům, kteří jej zrekonstruovali a jeho část přebudovali na luxusní francouzskou restauraci, jež vzdává poctu francouzským koloniálním kořenům stavby.

Další krásně zrekonstruovanou koloniální budovou je kromě restaurace Van's také

ústředí společnosti Asia Insurance (5. ulice č. 13, tel. 855(0)23-427-981). U severního okraje náměstí stojí po levé straně stará policejní stanice, která je dobrým příkladem nezrekonstruované koloniální budovy.

Cestou západním směrem kolem chrámu Wat Phnom nemůžete minout kolosální budovu **amerického velvyslanectví**, postavenou v r. 2006. Budete-li v Phnom Penhu v době Vánoc, uvidíte v okolí velvyslanectví extravaganantní vánoční osvětlení. Dí-

louhou dobu symbolem koloniálního luxusu Phnom Penhu. Hotel byl postaven v r. 1929 a mezi lety 1957 a 1958 byl rozšířen. Již od samého počátku přitahoval celebrity a šlechtu, ubytoval se zde například Charlie Chaplin, Jacqueline Kennedyová, Bill Clinton a španělská královna. V průběhu 70. let 20. st. byl přejmenován na Le Phnom a byli v něm ubytovaní novináři píšící o občanské válce v zemi. Dne 7. dubna 1975 Červený kříž budovu prohlásil za ne-

Raffles Hotel Le Royal, Phnom Penh

vejte se po khmerských prvcích, jako je Santa Claus na motocyklu nebo v *tuk-tuku*.

Národní knihovna dále západně na 92. ulici je dalším příkladem francouzského vlivu na město. Rudí Khmerové ve své nelítostné nenávisti ke vzdělání a k inteligenci zničili mnoho knih a k knihovny a budovu využívali k chovu prasat. Po vyhnání hrůzného režimu z města byly některé z knih, které se zachovaly, do knihovny navráceny.

Raffles Hotel Le Royal, stojí cí ještě o něco dále na 92. ulici, je

utrální zónu, ale večer, kdy Rudí Khmerové obsadili město, byla násilně vystěhovávána.

Za vlády Rudých Khmerů, kteří hotel používali jako kanceláře a ubytovnu pro své kádry a čínské poradce, budova postupně chátrala. Po nastoupení Vietnamců k moci byl hotel pod názvem Hotel Samakki znovu otevřen. V žalostném stavu zůstal po mnoho let, i přesto, že zde na počátku 90. let byli ubytovaní pracovníci mise UNTAC. Bývalá sláva se hotelu Le Royal navrátila v r. 1997, kdy budovu

Velvyslanectví USA

- 📍 mapa str. 71
- ✉ 1. ulice 96, Sangkat Wat Phnom
- ☎ 855(0)23-728-000
- 🕒 So+ne zavřeno

Národní knihovna

- 📍 Mapa str. 71
- ✉ Daun Penh (92. ulice)
- ☎ 855(0)12-951-582
- 🕒 So+ne zavřeno
- 💰 \$ \$

Raffles Hotel Le Royal

- 📍 Mapa str. 71
- ✉ 92 Rukhak Vithei Daun Penh, roh bulváru Monivong a 92. ulice
- ☎ 855(0)23-981-888
- 💰 \$\$\$\$-\$\$\$\$\$\$

Železniční stanice

- Mapa str. 71
- 107. ulice, roh Confederation De La Russie

Francouzské velvyslanectví

- Mapa str. 71
- 1 Monivong Blvd.
- 855(0)23-430-026
- So+ne zavřeno

koupila a zrekonstruovala společnost Raffles. Dnes je hotel Raffles Le Royal opět symbolem bývalé koloniální nádhery města. Hotelový **Elephant Bar** je phnompenhskou institucí, perfektním místem, kde lze v klidu posedět u drinku a vychutnat si luxusní prostředí.

Přímo vlevo, na rušné třídě Monivong Boulevard, stojí **železniční stanice** ve trochu výraznějším stylu art deco. Přestože tudy vlaky čas od času projíždějí, je do dokončení rekonstrukce železnice v následujících letech (viz rámeček na str. 173) lepší cestovat tuk-tukem než vlakem.

Historická budova **francouzského velvyslanectví** stojí v nejsevernější části třídy Monivong. Když Phnom Penh v r. 1975 padl do rukou vojsk Rudých Khmerů,

hledalo v areálu velvyslanectví úkryt na 800 cizinců a 600 Kambodžanů. Rudí Khmerové, dychtící zatknout Kambodžany zdržující se v komplexu, hrozili zabít každého v areálu velvyslanectví, pokud nebudou vydáni. Zatímco Kambodžankám provdaným za cizince bylo dovoleno na velvyslanectví zůstat, Kambodžané, kteří měli za manželky cizinky, museli být vydáni. Dramatické scény přátel, kolegů a rodin, rozdělených a ponechaných nejistému osudu, lze vidět ve filmu *Vražděná pole* (The Killing Fields) z r. 1984. Většina Khmerů vyhnaných z velvyslanectví byla považována za nepřátele Angkaru a zcela jistě byli zabiti. Cizincům bylo dovoleno na velvyslanectví zůstat po několik týdnů, než byli vyhnáni a evakuováni ze země. Přestože velvyslanectví krátce sloužilo jako místní

ZÁŽITEK: Khmerský box

Zatímco je *muay thai* neboli thajský box proslulý po celém světě, ještě dříve, než existovalo Thajsko, zde byl *bokator*, starobylé khmerské bojové umění. *Pradal serey*, khmerský box ve volném stylu, byl odvozen z bokatoru a z umění *pradal serey* zase vzniklo *muay thai*.

Kambodžané mohli zvládat techniky, pomocí kterých v boxu zvítězili nad svými sousedy, ale umění bokator, což znamená „zaútočit na lva“, pozdvihlo boj na vyšší úroveň. Basreliéfy v chrámech Angkoru vyobrazují Khmery používající bojové techniky a nedávno byla objevena příručka z 11. st., ve které jsou uvedeny bojové techniky z dob Džajavarmana VII. Toto umění téměř vymizelo za Rudých Khmerů, kteří nedůvěřovali mistrům tohoto bojového umění a jejich mocným dovednostem, ale od té doby jej několik starých mistrů oživilo.

Cambodian Bokator Academy

Krama je tradiční barevný šátek, který označuje úroveň mistrovství a představuje zvíře, například opici, lva, slona nebo krokodýla. Cizinci, kteří by si chtěli kramu zasloužit, mohou studovat v této akademii (ulice 169E 161, *Sangkat Orussey II, Phnom Penh*, tel. 855(0)12-651-845, 5 USD/hod. nebo 120 USD/měsíc. Lekce Po–Pá 17.30–18.30 h, So+Ne celý den) s velmistrem San Kim Seanem. Mistr pracuje na katalogizaci a standardizaci více než 10 000 technik tohoto umění, které zahrnují použití zbraní i boj holýma rukama.

Paddy's Fitness Centre

Zájemci o studium boxu ve volném stylu *pradal serey* v této tělocvičně (635 státní silnice č. 5, *Phnom Penh*, tel. 855(0)12-217-877, www.paddysgym.com) mohou navštěvovat hodinové kurzy každé pondělí a středu. ■

Choeung Ek jsou jedny z nejsmutnějších proslulých vražedných polí z dob vlády Rudých Khmerů

sirotčinec, je nyní diplomatickým centrem všeho *français*.

Jižně od Památníku nezávislosti

Část města jižně od oblasti Boeng Keng Kang je kromě dvou míst, která stojí za vidění, mezi návštěvníky hlavního města méně oblíbená. Je to však dobré místo k poznání autentického života Phnom Penhu.

Muzeum genocidy Tuol Sleng

Je pravděpodobně nejdůležitější památkou v celém Phnom Penhu. Rudí Khmerové přeměnili bývalé gymnázium Tuol Svay Prey na největší vězení a vyšetřovací centrum s nejhorší pověstí v zemi známé jako S-21. Vězni zde byli nezákonně drženi v nelidských podmínkách a systematicky po mnoho dní nebo měsíců mučeni, aby na nich bylo vynuceno přiznání k vlastizrádným aktivitám a aby sdělili jména dalších zločinců. Po přiznání byli vězni odvezeni na vražedná pole Choeung Ek a brutálně popraveni. Z odhadovaných 16 000 lidí vězněných v S-21 jich přežilo méně než tisíc. Místo bylo v r. 1979 přeměněno v bolestné

muzeum a vyhlášeno za památník. Vězení bylo zachováno ve stavu, v jakém se nacházelo v době vyhnání Rudých Khmerů z města. Při procházení tlumeně osvětlených a prázdných sálů si návštěvníci mohou představit šťastný smích školáků proměněný do křiku bolesti a hrůzy. V jednotlivých místnostech jsou tabule, které popisují, co se zde dělo, označují cely pro významné vězně a informují návštěvníky, že ostatní drát byl na balkonech natažen proto, aby vězňům zabránil uniknout výslechům a mučení sebevražedným skokem. V řadě místností po levé straně areálu jsou vystavené fotografie těl obětí, které byly v těchto místnostech umučeny k smrti.

Rudí Khmerové si vedli pečlivé záznamy a všichni vězni byli po příjezdu do S-21 vyfotografováni. Tyto černobílé fotografie nyní tvoří obzvláště dojemnou část expozice. Návštěvníci bývají hluboce dojatí prosebnými a opuštěnými očima zemřelých. Vystaveny jsou také rozličné mučicí nástroje, z nichž mnohé šokují svou
(pokr. na str. 86)

Muzeum genocidy Tuol Sleng

- Mapa str. 71
- Roh 113. a 350. ulice
- 855(0)23-300-698 nebo 855(0)23-210-358
- \$

Soud s Rudými Khmery

Prvním pokusem postavit vůdce Rudých Khmerů před soud byl Lidový revoluční tribunál, který se konal krátce poté, co Vietnamci v r. 1979 režim Rudých Khmerů svrhli. Tribunál trval pouhých pět dní a byl považován převážně za demonstrační proces, postrádal standardy mezinárodního trestního práva i právní následky pro viníky.

V Muzeu genocidy Tuol Sleng jsou vystaveny fotografie obětí bývalé věznice S-21

Protože Rudí Khmerové pokračovali v ozbrojeném odporu do 90. let, napsali ministři předsedové Královské kambodžské vlády Hun Sen a princ Ranariddh formální dopis žádající, aby OSN pomohla dovést vůdce Rudých Khmerů před soud. Nicméně jak se zběhové z jednotek Rudých Khmerů a repatriovaní takzvaní vězni z Thajska postupně vraceli do Phnom Penhu, byli přijímáni se smíšenými reakcemi. Díky komplikovaným politickým aliancím a různým strategiím odešli vysoce postavení vůdci na odpočinek do Pailinu, který byl po mnoho let baštou Rudých Khmerů. Pouze několik z nich bylo skutečně uvězněno a mnoho z předních vůdců Rudých Khmerů, včetně generálního tajemníka a Bratra číslo jedna Pol Pota, ministra obrany Son Sena a notoricky krutého vojenského vůdce Ta Moka, zemřelo přirozenou smrtí, aniž by museli čelit nějaké odplatě. Jak roky plynuly, zdálo se, že není možné udělat nic pro to, aby se zodpovědní jedinci zpovídali za své zločiny.

V lednu 2001 kambodžské Národní shromáždění schválilo zákon ECCC, na základě kterého vznikla Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia (ECCC, Zvláštní soudní komora Kambodže). Následovalo několik let vyjednávání mezi kambodžskou vládou a OSN, během nichž obě strany debatovaly o tom, jak takový tribunál koordinovat. Ke sporným bodům patřil proces jmenování soudců a prokurátorů a také pravomoci, které bude mít soud nad tresty a postihy. OSN měla obavy zvláště o zajištění právních standardů a řádnost procesu. Podmínky byly nakonec odsouhlaseny v červnu r. 2003.

Kambodžská vláda trvala na tom, že se tribunál bude konat v Kambodži s kambodžskými soudci a právníky. Kvůli špatnému právnímu systému země a mezinárodní povaze zločinů se nakonec mezinárodní asistence ukázala být jako nezbytná. ECCC, nazvaná „smíšený tribunál“, byla založena jako smíšený soudní sbor, který spojoval národní i mezinárodní právo, prvky a spoluúčast.

Tribunál ECCC byl rozdělen na národní a mezinárodní stranu, měli jej financovat zahraniční dárci i kambodžská vláda a jeho zaměstnanci měli být místní i zahraniční právníci, soudci, vyšetřovatelé a správci.

Omezený mandát soudu umožňuje soudit pouze přední vůdce za zločiny spáchané v Kambodži mezi 17. dubnem 1975 a 6. lednem r. 1979. Podezřelí mohou být souzeni za mezinárodní zločiny, jako je genocida, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny, a také za zločiny podle kambodžského práva, jako je vražda, mučení a náboženská perzekuce. Maximálním trestem je doživotní vězení, neboť trest smrti je v Kambodži protiústavní.

ECCC zatkl a obžaloval pět vůdců Rudých Khmerů – Kainga Guek Eava (zvaného Duch), bývalého velitele nechvalně proslulé věznice Tuol Sleng, Nuona Cheaa, bývalého druhého tajemníka, Khieu Samphana, předsedu státního prezidia Demokratické Kampučie, Ienga Saryho, zástupce ministerského předsedy Pol Pota a ministra zahraničních věcí, a Ienga Thiritha, bývalého ministra sociálních záležitostí.

Soud začal předběžným líčením v listopadu r. 2007. Přelíčení s Duchem bylo zahájeno v březnu r. 2009, ukončeno v listopadu 2009 a v červenci r. 2010 byl vynesen rozsudek, kterým byl Duch odsouzen k trestu odnětí svobody v délce 35 let, z nichž

TIP ZNALCE:

Chcete-li plně pochopit zjištěnou historii Kambodže, přečtěte si paměti, jako je například kniha Haing S. Ngora a Rogera Warnera *Survival in the Killing Fields*.

DION MRAZ

dopisovatelka National Geographic

ve vězení ale stráví pouhých 19 let. Vývoj tribunálu ECCC v následujících letech bude jistě zajímavé sledovat, neboť povaha zločinů je rozmanitá a patří sem i případ Kambodžana se změněným pohlavím, který byl donucen ke sňatku se ženou a k dovršení jeho vztahu. Soudem také otřásl mnoho obvinění z korupce. Za předpokladu, že se soudu podaří překonat finanční potíže a získat dárce, kteří poskytnou miliony dolarů nutné k vedení líčení, dostane se Kambodža konečně na cestu spravedlnosti. Další informace o soudu lze nalézt na webu www.cambodiatribunal.org.

Většina přelíčení je veřejnosti přístupná. Můžete si také zajistit návštěvu soudu (*Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia*, státní silnice č. 4, Phnom Penh, tel. 855(0)23-219-814, www.eccc.gov.kh) ve dnech, kdy líčení neprobíhají. ■

Dokumentování ukrutností Rudých Khmerů

Dokumentační centrum Kambodže (Documentation Center of Cambodia, DC-Cam; 66 Sihanouk Blvd., tel. 855(0)23-211-875, www.dccam.org) bylo již od svého založení v r. 1995 předním světovým výzkumným centrem a úschovnou dokumentů a dalších zdrojů týkajících se Rudých Khmerů. DC-Cam jako nezávislá nevládní organizace usiluje o zaznamenání a uchování dokumentace o historii režimu Rudých Khmerů pro budoucí generace. Shromáždila

a setřídila také velké množství informací, které jsou používány jako důkazy u soudu s Rudými Khmery.

DC-Cam má pro zájemce o podrobnější informace o Rudých Khmerech k dispozici veřejně přístupnou informační místnost s archivy a rozličnými médii o tomto brutálním režimu. Organizace také vydává časopis *Searching for the Truth* (Hledání pravdy), psaný khmersky a anglicky. Je k dispozici online, v kanceláři DC-Cam a na dalších místech v Kambodži. ■

Památník vraždná pole Choeung Ek

- 63 A2
- Sangkat Choeung Ek, Khan Dangkor
- 855(0)-12-646-574
- \$

primitivností. V muzeu jsou také vystaveny malby vyobrazující mučení a další aspekty nelidského zacházení s vězni, které namaloval Vann Nath (nar. 1946), jeden z přeživších vězňů Tuol Slengu. Vann Nath, který je nyní renomovaným khmerským umělcem, využil své umělecké schopnosti a maloval pro mnoho vysoce postavených důstojníků, aby vězení přežil.

Přestože by někteří návštěvníci tak trýznivé obrazy na dovolené vidět nechtěli, nelze návštěvu muzea Tuol Sleng rozhodně vynechat. Cizinci nemohou Kambodži a jejím dnešním obyvatelům správně porozumět bez

toho, aby se setkali s tímto nejvýpravnějším místem týkajícím se nedávné historie země. Přestože se může zdát, že je možné zastavit myšlenky na Rudé Khmery a užívat si bezstarostnou dovolenou, nelze ignorovat trauma a zkázu, které způsobili. Mnozí návštěvníci přímo z muzea Tuol Sleng pokračují k prohlídce **Památníku vraždná pole Choeung Ek**, přestože neleží poblíž muzea, ale 14 km jihozápadně od Phnom Penhu. Tato trasa sleduje osud tisíců vězňů Tuol Slengu, kteří byli běžně přímo z věznic odvezeni na toho odlehlé pole, kde byli zavražděni a vhozeni do masových hrobů. Dezorientovaní vězni byli přivezeni v noci, se zavázanýma očima a svázaní, a často byli ubiti k smrti, aby byly ušetřeny kulky. Místo, které kdysi bylo sadem a čínským hřbitovem, je nyní jedním z nejhrůznějších symbolů kambodžské minulosti. Podobná vraždná pole lze najít po celé zemi, ale ta v Choeung Ek jsou nejpozoruhodnější. Půda areálu památníku posetá jámami jasně ukazuje, jaké množství těl bylo ve 129 masových hrobech pochováno. Nápisy v khmerštině a angličtině popisují události, kterým na jednotlivých místech docházelo. Na malých hromádách v památníku lze spatřit kosti a rozpadající se oblečení. Ve velké **pamětní stúpe** uprostřed areálu jsou uloženy tisíce lebek nalezených na vražedných polích. Odhadem zde bylo nalezeno 8 895 těl. K dispozici zde jsou místní průvodci a prodejci poblíž nabízejí zájemcům o další četbu knihy o Rudých Khmerech. Dvacet až čtyřicet minut dlouhá cesta po

Přeplněné stánky na Ruském trhu v Phnom Penhu nabízejí na prodej vše od keramiky a oděvů po maso a zemědělské plodiny

TIP ZNALCE:

**Pailin Jewelry, po-
blíž Ruského trhu na
124. ulici č. 135 (za
hotelem Diamond), je
výborným klenotnic-
tvím s úchvatnou na-
bídkou rubínů.**

BRIAN MCNAMARA

dopisovatel National Geographic

prašné silnici z města určitě stojí za to a na místě můžete vzdát počtu milionům lidí, kteří za tohoto brutálního režimu přišli o život.

Návštěvníci, kteří po zhlédnutí tragického muzea Tuol Sleng a vražedných polí potřebují nějakou aktivitu k uklidnění mysli, by se měli vydat jižně z S-21 na slavný **Ruský trh** neboli Psar Toul Tom Pong. Trh získal svůj název podle silné ruské přítomnosti na tržišti v 80. letech 20. st. Přestože je Ruský trh po architektonické stránce méně zajímavý než ostatní trhy ve městě, určitě turistům nabízí nejširší výběr zboží. Na jednom stánku vedle druhého je vystaveno hedvábí, řezby, malby, řemeslné výrobky a další zboží. Přestože zde prodávané předměty nemusí být nejkvalitnější, mohou to být výborné suvenýry za dobrou cenu. Uprostřed tržnice je množství krejčích. Stánky poblíž hlavního vchodu na trh prodávají západní oblečení vyrobené v oděvních dílnách po celém Phnom Penhu, nabízené za pouhý zlomek ceny, kterou by stálo v západních zemích. Protože trh je orientovaný převážně na turisty, prodejci obvykle požadují dvojnásobné ceny. Naučte se

v khmerštině říct *t'lai naa* (moc drahé) a tvrdě smlouvejte. Ideální dobou k návštěvě je ráno, neboť tržnice se pod paprsky odpoledního slunce doslova rozžhaví.

Západní Phnom Penh

Přestože se v Kambodži olympijské hry nikdy nekonaly, jsou Khmerové velmi pyšní na svůj velmi specifický **Phnom-penhský národní olympijský stadion** ze 60. let 20. st., ležící v Národním sportovním komplexu. Příznivci sportu by si měli zjistit, zda se zde koná nějaká význačná akce, neboť v aréně se pořádají utkání v khmerském boxu a ve volejbale (Kambodža má jeden z nejlepších světových volejbalových týmů zdravotně postižených). V areálu Národního sportovního komplexu jsou také tenisové kurty, venkovní běžecká trať a hřiště pro různé sporty.

Nedaleko stadionu leží **Olympijský trh**. Přestože je méně zajímavým místem pro nákupy než Centrální nebo Ruský trh, je nejsnesitelnějším trhem s minimálními davy lidí a lepší cirkulací vzduchu a je méně dusivý než ostatní tržiště. Ve druhém podlaží najdete široký výběr látek a nabídka je rozdělena do dvou sekcí – bavlna a syntetické látky jsou v jedné a tradiční materiály běžně používané Khmery při zvláštních událostech ve druhé sekci.

Zájemci, kterým průzkum tržišť zatím nestačil, se mohou zastavit na **trhu Orussey**. Toto tržiště umístěné v moderní budově je známé nabídkou oděvních šperků, pestře barevných oděvů a toaletních potřeb. ■

Ruský trh

- Mapa str. 71
- Roh 450. a 163. ulice

Phnompenhský národní olympijský stadion

- Mapa str. 71
- Roh bulvárů Sihanouk a Monireth
- 855(0)12-930-177
- \$

Olympijský trh

- Mapa str. 71
- Roh 286. a 193. ulice

Trh Orussey

- Mapa str. 71
- Roh 182. a 141. ulice

Okolí Phnom Penhu

Oblast v okolí Phnom Penhu je docela rozmanitá a najdete zde atrakce ze tří, nebo dokonce ze čtyř různých provincií. Do jednoho výletu můžete spojit historii, kulturu, divokou přírodu, a dokonce i trochu dobrodružství v podobě projížďky na kole nebo na motocyklu.

Chrám v Oudongu, bývalém hlavním městě Angkorské říše

Koh Daich a Koh Okhna Tey

 63 A3

K nedalekým chrámům patří Phnom Da z období říše Funan, Phnom Chisor a Ta Phrom v Tonle Bati z angorského období, postangorská hlavní města Longvek a Oudong a také několik moderních klenotů náboženské oddanosti. Milovníkům divoké přírody se může líbit návštěva zoologické zahrady a záchraného centra divokých zvířat Phnom Tamao nebo pozorování ptáků na jednom z bezpočtu jezer a rýžových polí. Zájemci o řemeslnou výrobu mohou kromě jiných míst navštívit Koh Daich. Khmerské resorty a místa na piknik nabízejí oddech mezi návštěvou jednotlivých míst a také možnost setkat se s místními lidmi.

Ostrov na Mekongu

Chcete-li se z Phnom Penhu vydat na snadný, příjemný celodenní výlet, navštivte nedaleké ostrovy **Koh Daich** a **Koh Okhna Tey** ležící asi 10 km severovýchodně od města za řekou Tonle Sap a Mekong. Lidé žijící ve všech na obou ostrovech se stále věnují tradičnímu tkaní. Kouzelný, neuspěchaný rytmus těchto komunit je příjemnou změnou po chaotickém hlavním městě. Oba tyto ostrovy jsou označovány jako Ostrov na Mekongu (Mekong Island), což je matoucí.

Přestože na obou ostrovech vede kolem dřevěných domků na kůlech spleť úzkých, prašných cest, je Koh Daich pravděpodobně hezčí. Na severním konci 12 km dlouhého ostrova leží rušné místo na piknik.

V období sucha odhalí ustupující hladina řeky písčnou pláž **Kbal Koh**. Obyvatelé ostrova, Phnom Penhu i zahraniční turisté se sem sjíždějí na grilovaná kuřata, ovoce a zeleninu, zejména banány a kukuřici, což jsou plodiny, které jsou kromě tkaní dalším zdrojem příjmů obyvatel ostrova.

Pokud návštěvu ostrova zahájíte na pláži, bude vám nadšenými prodejci neustále nabízeno množství hedvábných a bavlněných látek a šátků. Mnoho z nich jsou mladé dívky, které vás nadšeně dovedou do svých domů, v nichž je téměř vždy alespoň jeden tradiční dřevěný tkalcovský stav, a ukáží vám postup tkaní. Vesnice se specializuje na tradiční tkaní hedvábných a bavlněných látek včetně hedvábné tkaniny *phamuong*, ze které si můžete nechat ušít šaty, a lze koupit také hotové výrobky, jako je *krama*, tradiční kostkovaný šátek. Přijedete-li sem v listopadu, můžete být svědky místních závodů lodí, které začínají u dvou ze tří pagod na ostrově.

Ostrovy jsou přístupné pouze lodí, kterou si můžete

TIP ZNALCE:

Návštěvníci se zájmem o zodpovědné cestování by měli vyhledat společnosti označené logem Heritage Friendly Tourism. Ty byly vybrány jako význačné příklady společenské příslušnosti a podporují místní umění, kulturu a rozvoj.

DOUGALD O'REILLY,
ředitel, Heritage Watch

pronajmout v Phnom Penhu poblíž 136. ulice (\$\$\$). Můžete jet také na motocyklu po státní silnici č. 6 k západnímu břehu Mekongu a potom i s motorovou přehlout přívozem (\$). Tato varianta vám umožní ostrov lépe prozkoumat. Pokud budete řídit, překročte nejprve Most japonského přátelství na ostrov Chrouy Chang Va. Jakmile přejedete most, všimnete si podél nábřeží střech z vlnitého plechu – mnoho čamských muslimů žije tradičním způsobem jako rybáři i přes rozvoj probíhající

Obyvatelé skládky

Více než 500 nejzbídačejších obyvatel Kambodže čeká, než jsou odpady několikrát probrány a potom je jim dovoleno mezi odpadem hledat jídlo a recyklovatelné materiály. Obyvatelé skládky Stung Meanchej přímo jihozápadně od města doslova žijí na poli toxického odpadu. Zatímco je plánována výstavba nové nemocniční spalovny, byl biomedický odpad včetně krve a lidských ostatků až

do r. 2008 odvážen na skládku Stung Meanchej. Snaha několika oddaných jedinců však přináší občasnou pomoc. Členové nadace Cambodia Charity Development Foundation (www.ccdffkh.org) vodí návštěvníky a dobrovolníky na trh, kde mohou koupit chléb, čerstvé ovoce a zeleninu. Jídlo potom osobně prodají neskonale vděčným lidem, což je skutečně zkušenost drásající srdce. ■

kolem nich. Jakmile minete několik velkých restaurací, dívejte se po malé modré ceduli označující přívoz. Pokud budete mít pocit, že jste první z nich minuli, zahněte doprava směrem k nábrežní silnici a pokračujte dále na sever, než dojedete k mezinárodní škole. Zde spatříte přístaviště přívozů pro auta a motocykly.

Páteční modlitba v jedné z malých mešit v Phnom Penhu poblíž řeky Tonle Sap

Phnom Oudong a cesta podél státní silnice č. 5

Ze silnice č. 5 se při cestě z Phnom Penhu na sever rychle stane úzká šije lemovaná po obou stranách vodou. Na východ se rozkládají domy na kůlech a řeka Tonle Sap, která v období dešťů dosahuje na silnici. Na západě vedle silnice uvidíte rybí farmy a rozlehlá rýžová pole přecházející na obzoru do rybníků a jezer, za nimiž se po téměř půl hodině jízdy začnou objevovat kopce a stúpy Phnom Oudongu. Na západní straně silnice u jezera si všimnete několika čamských mešit.

37 km za Phnom Penhem, nedaleko vesnice Preak G'dam ležící u silnice, stojí několik tradičních stříbrotepeckých vsí. Ves **Kompong Luong** je nejlépe dostupná, leží těsně za vsí Preak G'dam na malé silnici po pravé straně a těsně před fotbalovým hřištěm ji označuje vybledlá cedule s nápisem Cambodian Craft Corporation. Pokud jste dojeli k soše generála na koni, jste příliš daleko. Ruční postupy odlévání, formování a zpracování stříbra jsou převážně tradiční. Dělníci, obvykle rodiny, tráví své dny prací ve stínu vedle svých domů. Kvůli ceně stříbra se více používá měděná slitina a pokovování stříbrem, ale styl šperků, příborů, krabiček a misek zůstává jedinečný.

Phnom Oudong: Krátce poté, co opustíte Kompong Luong, přijedete k Phnom Oudongu (៥). Oudong, což znamená „vítězný“, byl hlavním městem postangorské Kambodže po téměř 250 let od r. 1618, kdy byl opuštěn Longvek, do r. 1866, kdy král Norodom (vládl 1859–1904) přemístil hlavní město do Phnom Penhu. Longvek leží 5 km po státní silnici č. 5 dále na sever od Phnom Oudongu, ale na místě se nedochovaly žádné památky.

Z Oudongu vládlo více než 20 panovníků včetně krále Norodoma a jeho otce Ang Duonga (vládl 1848–1859), který vládl v nejvíce prosperujícím období postangorské Kambodže. V bývalém hlavním městě Oudong, které se rozkládalo na několika vrcholcích, i v jeho

okolí se dochovalo několik zajímavých památek, zejména ty na vrcholu nejvyššího kopce, který je také nazývaný Phnom Oudong nebo Phnom Preah Reach Throap. Bohužel však většina historických staveb, kterých kdysi bývaly stovky, byla nejprve zničena americkým bombardováním v době války ve Vietnamu a později Vietnamci i Rudými Khmery, kteří byli na vrcholu hory po několik krutých let zakopáni.

Cesta se před Phnom Oudongem rozdvíjí, hlavní vjezd a většina prodejců a žebráků je vlevo, zatímco klidnější zadní vjezd je vpravo. Než přijedete na silnici vedoucí k zadnímu vchodu, uvidíte impozantní, pozlacený moderní *wat*. Krátká,

strmá cesta přímo za chrámem a naproti němu vede k severnímu vchodu. Pokud máte pronajaté auto, nechejte se vysadit zde a řekněte řidiči, aby na vás později počkal u hlavního vchodu na druhé straně. Jestliže jste přijeli na motocyklu nebo s organizovanou výpravou, vystupte po schodech od hlavního vchodu přímo k Buddhově stúpě, odkud můžete pokračovat po okruhu vedoucím po hřebeni.

V *chedey* (khmerský výraz pro „stúpu“) u zadního parkoviště a stejně tak i v těch podél více než 500 schodů vedoucích na vrchol kopce Phnom Preah Reach Throap (Kopec královského bohatství) jsou uloženy ostatky členů královské rodiny.

Kompong Luong

 63 A3

Phnom Oudong

 63 A3

ZÁŽITEK: Projížďka na kole

Kambodžská topografie, jejíž součástí jsou rozlehlé pláně i drsné hory, je ideální pro začínající i zkušené cyklisty. Pomalé výlety jsou výbornou příležitostí k poznání krás krajiny a zánícení milovníci horských kol mohou prozkoumat oblasti země, které se turistům teprve otevírají.

Grasshopper Adventures

Společnost Grasshopper (*Thajsko: tel. 66(0)87 929 5208, www.grasshopperadventures.com*), která organizuje cyklistické výlety ve 13 asijských zemích, nabízí v Kambodži výlety v rozsahu od poklidných denních projížďek po Phnom Penhu přes vícedenní výlety po chrámech Angkoru po několik týdnů dlouhá dobrodružství ve více zemích. Některé výpravy kromě cyklistiky zahrnují pěší výlety, lodní plavby a fotografování, a nabízejí tak vyvážený a zábavný historický a kulturní zážitek.

Pepy Ride

Přestože se tato nevládní organizace (*No. 188, ves Salakanseng [státní silnice č. 6*

směrem na letiště, poblíž ACLEDA/Western Union], Siem Reap, tel. 855(0)12-474-150, www.pepyride.org) zaměřuje hlavně na vzdělání, kombinuje prohlídku zajímavých míst a získávání prostředků, a vytváří tak zábavné, prospěšné venkovské cyklistické výpravy. Cyklisté za výlety zahrnující jídlo a ubytování platí a také každý týden přispívají částkou 500 USD ve formě nezdaněného daru nebo prostřednictvím sponzoringu, který lze koordinovat na webu organizace. Na jedno- až třítydenních výletech cyklisté navštíví projekty financované dárce. Návštěvníci tak mohou vidět, jak jsou jejich peníze využity (a oceněny) a mohou se zúčastnit dobrovolnických aktivit, jako je například návštěva historických chrámů s místními dětmi. Měsíc dlouhé výpravy ze Siem Reapu přes Phnom Penh na pobřeží, po převážně rovných, prašných cestách, jsou organizovány podle vlastního tempa cyklistů. Kola jsou v organizaci Pepy k dispozici. ■

Usmívající se dívka s *kramou*, tradičním šátkem

Odtud se úžasným výhledům na krajinu těší **Buddhova stúpa**. Přestože její základna leží níže než sousední stúpy, tyčí se její stříbrná věž nade všemi. Stúpa, kterou nechal v r. 2002 vystavět král Norodom Sihanouk s chotí, obsahuje Buddhovy relikty, údajně zub a kosti.

Ve stúpách vystavených dále na hřebeni jsou uloženy pozůstatky krále Srei Soryapora (vládl 1603–1618) a podle toho, koho se zeptáte, také ostatky buďto jeho manželky, nebo krále Ang Duonga. Odtud můžete také vidět stúpy na menším hřebeni vpředu a po levé straně. Cestou dolů po stárnoucím kamenném schodišti dojdete ke stúpe krále Monivonga (vládl 1927–1941) inspirované Angkorem, která je vyzdobena propracovanými basreliéfy a zavřena čtyřmi tvářemi.

Zbývající stavby podél cesty dolů z kopce byly za roky války silně poškozeny nebo zcela

zničeny. Dnes vzdávají poctu různým entitám včetně *neakta* (duchů předků) pětihvězdkového generála, posvátného býka Preah Ko a Buddhy. Zrekonstruovaný Buddha a chrám na místě velkolepého chrámu **Vihear Preah Ath Roes** na vzdálené straně kopce stojí na místě sochy a chrámu zničeného Rudými Khmery v r. 1977.

Při cestě dolů po schodišti brzy dojdete na úpatí kopce. Odtud vede prашná cesta k hlavnímu vchodu, kde nejspíš budete obklopeni lidmi nabízejícími služby zdejších restaurací, které jsou plné zavěšených hamak. Po sestupu dolů bude odměnou houpat se ve stínu a popíjet čerstvou kokosovou šťávu, stejně jak to dělají místní rodiny. Budete-li si chtít udělat piknik u chrámů dále u silnice,

TIP ZNALCE:

Kupte si kramu, tradiční mnohoúčelový kostkovaný šátek. Zahřeje vás za chladných zimních večerů, ochrání před prашnými bouřemi a dodá vám místní módní vzezření.

TREVOR RANGES
autor *National Geographic*

kupte si jídlo zde. Před odjezdem vzdejte poctu u **pamětní věže**, postavené na počest obětí Rudých Khmerů.

Z Oudongu se můžete vydat zpět stejnou cestou

a strávit několik hodin prohlídkou ostrova Koh Daich (viz str. 88–90) nebo pokračovat na sever a navštívit plovoucí vesnice v okolí vsi **Kompong Chhnang** (viz str. 180–181). Pokud vás zajímá soubor osobitých chrámů, vydejte se jižně po silnici č. 51 na dvouhodinovou objížďku (čas zahrnuje i prohlídku chrámů). Silnice se napojuje na státní silnici č. 5, a pokud ještě budete mít čas, můžete se odtud vydat zpět k ostrovu Koh Daich. Phnom Braset a Phnom Reap leží na silnici č. 130, hrbo-laté prašné cestě odbočující ze silnice č. 51 na východ asi 10 km od Oudongu. Přibližně po 30 min. jízdy po této silnici leží **hory Phnom Braset**, dva vrcholky, na kterých je několik chrámů v různých stylech. Na vrcholku prvního a menšího kopce stojí Neang Kong Sim, moderní chrám v čínském stylu, a Baksei Chaim Krong, údajně prastará stúpa znovu vystavěná z ruin v 90. letech 20. st. Na vrcholku většího, severního kopce stojí docela všední moderní wat.

Návštěvníci mohou zaparkovat na prašném parkovišti před strmou cestou lemovanou *ndágy*, která stoupá k modernímu chrámu. Odtud pokračujte po stezce vedoucí k ležícímu Buddhovi a potom dolů k Chrámu ideální dívky **Prasat Neang Krub Leakh**. Na tomto chrámu ze 16. st., částečně pobořeném a nedbale vyspraveném cihlami, se zachovalo mnoho původních květinových reliéfů a chrám stojí na poklidné, stinné mytíně. Místní legenda

popisuje tajný tunel vedoucí z chrámu ke vzdálenému Phnom Oudongu, jenž kdysi býval přístupný pro krále Oudongu, kteří mohli cestu podzemím podstoupit díky kouzlu. Pohled dovnitř přeplněného interiéru chrámu odhalí několik ženských soch a tunel za nimi.

Několik minut od kopce Phnom Braset leží **Phnom Reap**, řada extravagantních, funkčních buddhistických chrámů v nezvyklém venkovském prostředí. Jsou postaveny v klasickém angkorském stylu a jejich zdobné venkovní basreliéfy z červeného betonu líčí

Phnom Braset & Prasat Neang Krub Leakh

 63 A3

 \$

Phnom Reap

 63 A3

 \$

Krama

Nejcharakterističtějším prvkem khmerského oděvu je asi **krama**, kostkovaný šátek s proužkovanými kraji, vyrobený z barevné látky. Krama byla hlavní součástí khmerského oděvu od vlády Preah Bath Hun Teana v 1. st. Má velké množství využití, je nošena jako sarong nebo jako šátek a chrání před vlivy prostředí (pokožku před sluncem a tvář před prachem a větrem). Kramu je možné nosit kolem hlavy, nebo dokonce kolem nohou. Ženy si je uvazují přes ramena a nosí v nich miminka a je možné je použít i jako provizorní zavazadlo. Nejslavnější šátky krama jsou vyráběny v provinciích Takeo a Kompong Cham. ■

ZÁŽITEK: Fotografické výpravy

Rozený Brit Nathan Horton má za sebou 20 let zkušeností jako profesionální fotograf, a měl by tedy být schopen podělit se o několik tipů na pořízení kvalitní fotky. Na Hortonových fotografických výpravách jde však o mnohem víc než jenom o předání technických rad. Zahrnují estetiku včetně návštěvy zajímavých míst při optimálních světelných podmínkách a etiku, zejména problematiku uctivého přístupu k fotografovaným lidem, díky kterému se budou cítit pohodlně a tvářit se přirozeně. Jeho výpravy se snaží vyhnout davům turistů a vést

návštěvníky dále než za pouhou návštěvou pamětihodností a fotografováním. Svým studentům se naopak snaží pomoci porozumět kambodžské kultuře a historii.

Horton sídlí v Phnom Penhu ve studiu *So Shoot Me* (1. podlaží, 126. ulice 136, tel. 855(0)92-526-706, www.nathanhortonphotography.com) a nabízí celodenní výlety do nedalekých destinací, jako je Kompong Chhnang (viz str. 180–181) a Oudong (viz str. 190–191). Nabízí také osobně naplánované soukromé výpravy po celé zemi. ■

scény z Buddhova života a hinduistické mytologie.

Dva vchody do areálu chrámu leží několik set metrů od sebe a areál není zevnitř spojen. Oba vstupy rámuje brána završená bayonskými tvářemi a pokrytá basrelífy. První vchod vede k působilé reprodukci Angkor Watu, ačkoli jeho interiér je téměř prázdný a nevyzdobený, s malou svatyní na jednom konci a se sochami podél jedné ze stěn. O něco zajímavější je sousední wat, kde je blednoucí kaleidoskop pestrobarevných soch a basrelífů včetně dvou soch tančícího Hanumana vedle vchodu. Usmívající se Buddha sedí pod basrelífem stromu bódhi, jehož zelené listy jsou rozloženy vzhůru a napříč stropem, který je namalovaný tak, aby připomínal modré nebe.

Součástí druhého vchodu chrámu Phnom Reap je schodiště ve stylu Angkor Thomu. Vede k většímu, novějšímu areálu, ve kterém jsou čtyři dokončené chrámy v angkorském stylu a docela velká *baraj*, umělá vodní

nádrž. Několik dalších chrámů se staví.

Jižně od Phnom Penhu: provincie Takeo

Město Takeo leží na státní silnici č. 2 asi 80 km jižně od Phnom Penhu. Cestou budete projíždět rušná předměstí Phnom Penhu, jež rychle ustoupí rozlehlým rýžovým polím a venkovským komunitám rozloženým podél prašné silnice, kterou lemují děti, krávy a drůbež. Podél silnice vedoucí do Takea se nachází několik zajímavých míst, zejména po historické a archeologické stránce. Pokud vyrazíte brzy, je možné je navštívit v jednom dni, ale můžete si zvolit pouze některá z míst a strávit den volnější prohlídkou.

Nejodlehlejší místa, město **Angkor Borei** a nedaleké **Phnom Da**, je nejlepší navštívit ráno a navíc je rozumné začít právě zde a další místa navštěvovat cestou zpět do Phnom Penhu. Angkor Borei i chrámy kolem Phnom Da jsou místa

nejstarší khmerské civilizace v Kambodži. Lidské pozůstatky vykopané v oblasti naznačují, že místo bylo osídleno již ve 2. st. př. n. l. a oblast byla podle nálezů centrem říše Funan. To málo, co je o království Funan známo, bylo zjištěno z čínských záznamů pocházejících z tohoto období, tedy zhruba z 1. až 7. st. n. l. Zatímco dále pokračují debaty o tom, zda byl Funan sjednoceným královstvím, nebo federací menších, spřízněných vládců, vypadá to, že starobylý Angkor Borei byl významným místem, možná hlavním městem, ale zcela jistě místem s velkým náboženským významem.

Podstatná část uměleckých a archeologických předmětů nalezených v oblasti pochází ze 6. a 7. st., zhruba z doby odhadovaného „dobyti“ Funanu sousední říší Čenla. K těmto pokladům patří množství buddhistických a hinduistických soch, které vypovídají o prosperující společnosti s dobře rozvinutým uměním, a nápisy v kameni, včetně nejstaršího známého nápisu v khmerštině.

Umělecký styl rozvinutý během tohoto období je nazván podle malého kopce známého jako Phnom Da, kde stojí několik významných chrámů. Nejlepší ukázky soch ve stylu Phnom Da jsou vystaveny v Národním muzeu v Phnom Penhu (viz str. 72), ale mnoho krásných kousků ve výborném stavu je umístěno v malém **muzeu** (\$) ve městě Angkor Borei. Tyto práce jsou považovány za jedny

z nejpůsobivějších, které kdy byly v Kambodži vytvořeny.

Chrám na vrcholku kopce Phnom Da je *prasat* (věž) z písčovky a cihel pocházející z 11. st. a s největší pravděpodobností stojí na místě staršího chrámu z období Funan, který vybudoval král Rudravarman (vládl 514–550), poslední z funanských králů. Byl zasvěcen Šivovi a podstavce v podobě *jóní* představují ženský prvek symbolu plodnosti – kdysi v nich byly usazeny *lingamy* (viz str. 48). Jeden z těchto lingamů je vystaven v muzeu ve městě Angkor Borei. Zachovalo se zde již málo dalších zajímavých věcí, neboť

Takeo

 63 A2

Phnom Da

 63 B2

 \$

Výborné ukázky soch z předangorského období z Phnom Da vystavené v Národním muzeu v Phnom Penhu (viz str. 72).

Kambodžská tygří samice Kmi odpočívá v záchraném centru divokých zvířat Phnom Tamao

většina basreliéfů z prasatu opadla a jsou nyní vystaveny v muzeu.

Zhruba 450 m odtud leží **Ashram Maha Rosei**, který je starší než chrám na vrcholu kopce Phnom Da, byl postaven v 7. nebo 8. st. Styl tohoto malého chrámu, který je překvapivě neporušený, je výrazně odlišný od chrámů z angkorského období a stejně tak jsou odlišné i zde nalezené sochy. To svědčí jednak o nekhmerském vlivu na rané vládce regionu, ale také o umělecké a architektonické kontinuitě, která následovala po přemístění centra moci z funanského Angkoru Borei do města Sambor Prei Kuk v království Čenla.

Phnom Da leží 5 km jiho-východně od Angkoru Borei a 5 km severozápadně od

vietnamské hranice. Celou oblast propojují starobylé i moderní kanály, které vedou napříč rýžovými poli oblasti a pokračují do Vietnamu, kde kdysi leželo Oc Eo, nejdůležitější přístav Funanu. Návštěvníci musí při cestě na obě místa nejprve dojet do města **Takeo**, kde si lze na 30 min. dlouhou plavbu po kanálech pronajmout malé, rychlé loď (\$\$\$\$). Plavba je mnohem příjemnější v období dešťů, kdy se voda vylije z břehů kanálu, zaplaví okolní rýžová pole a z Phnom Da se stane ostrov. Neoznačená prašná cesta odbočující ze státní silnice č. 2 vede do Angkoru Borei a cestou míjí Prasat Neang Khmau a Phnom Chisor, ale měli by se po ní vydat pouze

návštěvníci s dobrým terénním autem nebo motocyklem a s průvodcem.

Zatímco chrám Phnom Da není kromě svého historického významu zvlášť velkou atrakcí, je Ashram Maha Rosei jedinečný. Společně s lodní plavbou, která vede krásnou krajinou, a s návštěvou kouzelného Angkoru Borei, kde stojí muzeum, to je z Takea příjemný dvouhodinový výlet.

Asi 24 km z Takea severně ve směru na Phnom Penh je odbočka na hrbatou prašnou silnici, která vede zpět k Angkoru Borei. Krátká, snadná jízda po této silnici vás zavede k **Phnom Chisoru** (\$). Vzhůru k chrámu vedou dvě schodiště, nejsnadnější přístup je po jižním z nich. To začíná vedle místní školy, kde přátelské děti nadšeně předvedou své základní znalosti angličtiny, zejména

pokud jde o více než 400 schodů, které musíte k chrámu vystoupat.

Na konci schodiště, ještě před samotným starobylým chrámem, stojí několik novějších chrámových staveb. Socha Buddhy hledí z malého watu na východ, směrem k hlavní bráně chrámu v dáli. Od základny schodiště z místa vedle Buddhovy lázně je viditelný velký lingam dále na západě. Za ležícím Buddhou jsou pozůstatky Súrjaparovaty, Hory Slunečního boha, postavené na konci 10. a na počátku 11. st. Dokončena byla pravděpodobně kolem r. 1015, což je datum zmíněné v sanskrtském nápise nalezeném v chrámu, tedy těsně po korunovaci buddhistického krále Súrjavarmana I. (vládl 1003 – asi 1049).

Phnom Chisor

 63 A2

Lvi, tygři a medvědi

Zoologická zahrada a záchrané centrum divokých zvířat Phnom Tamao (viz str. 98) je velmi odlišná od průměrné zoo. Leží v oblasti více než 2 025 hektarů chráněného lesa a poskytuje útočiště původním zvířatům, která se stala obětí nezákonného obchodu. Centrum připravuje zvířata na vypuštění do divočiny a poskytuje celoživotní péči těm, která vypuštěna být nemohou. V centru Phnom Tamao v současnosti žije více než 1 200 druhů včetně slonů, gibbonů, lvů, medvědů malajských a tygrů indochínských.

Návštěva rehabilitačního centra je překvapivě příjemná a optimistická. Několik nevládních organizací centrum sponzoruje a podporuje a pomáhá

zajistit dodržování vysokých standardů.

Centrum leží 40 km od Phnom Penhu a nejlépe se sem dostanete *tuk-tukem*. Chcete-li sem jet po vlastní ose, vydejte se jižně po bulváru Norodom, který přejde do státní silnice č. 2, po níž pokračujte do Takmaa ve směru na město Takeo. Zahněte vpravo na prašnou cestu s cedulí parku a pokračujte po této silnici několik kilometrů až k centru (7.30–17.00 hod.).

Zahraniční návštěvníci jsou požádáni o zaplacení vstupného (\$\$), které pomáhá v péči o faunu parku. Místní průvodci návštěvníkům park ukáží a budou se snažit nalézt zajímavá zvířata. Nezapomeňte jim za jejich pomoc dát několik dolarů. ■

Zoologická zahrada a záchranné centrum divokých zvířat Phnom Tamao

 63 A2

Podobně jako u většiny hinduistických chrámů z té doby je vchod orientovaný na východ. Dole pod východním schodištěm se 405 stupni stojí předružené chrámy Sen Chhmo a Sen Ro Vang, odlehlá vstupní brána do areálu a přímo vedle se rozkládá Tonle Oum, obdélníková baraj. Chrám je ve velmi špatném stavu, byl poničen válečnými roky 20. st. Stromu bódhi přímo severně od vchodu se dařilo lépe, je údajně starý 143 let. Nicméně chrám i krásné výhledy jsou vskutku působivé.

Při výstupu po schodech k chrámu si všimněte reliéfu Ha-

TIP ZNALCE:

V provincii Takeo navštivte Phnom Chisor, chrám z 11. st. na vrcholu kopce, ze kterého jsou nádherné výhledy na deltu Mekongu, a ruiny chrámu Ta Prohm ze 12. st. v Tonle Bati.

MIRIAM STARK,
terénní průzkumník
National Geographic

numána jedoucího na slonovi a stočeného nágy nade dveřmi. V areálu chrámu jsou po stranách malé svatyně zasvěcené bohovi Višnu dvě knihovny a velká ústřední věž svatyně. Na západním vchodu knihovny vpravo se dochoval sanskrtský nápis, na východ směřující stranu knihovny vlevo zdobí basreliéf.

V hlavní svatyni je domov dvojice hlídačů, kteří mají pod střechou z vlnitého plechu překvapivě pohodlná a barevná lůžka. Budou vám nápomocni při vzdání pouty Buddhovi, Višnuovi a Šivovi, kteří mají v hlavní svatyni sochy. Šiva je zpodobněn ve formě kamenného lingam, vyštěněného rukama věřících.

Vzdálen krátkou jízdu zpět z křižovatky se státní silnicí č. 2 leží klidný chrám z 10. st. **Prasat Neang Khmau**, Chrám Černé paní nebo panny (Ś). Je těsně vedle silnice, a stojí tedy za krátkou návštěvu. Chrám je nazván podle „černé paní“, která chrám údajně založila poté, co byla ze svého království vyhnána za promiskuitu – nebo naopak podle panny, která zde byla uvězněna, aby jí bylo v takovém chování zabráněno. Vedle písčitého nádvoří se školou a činnou pagodou se dochovaly dva z nejméně tří původních cihlových prasatů. Socha černé paní stojí v malé pagodě vedle prasatů, ta je ale často zamčena. Některé dřevní překlady a nápisy se zachovaly v dobrém stavu.

Milovníci zvířat mohou cestou zpět do Phnom Penhu ocenit návštěvu **Zoologické zahrady a záchranného centra divokých zvířat Phnom Tamao** (viz rámeček na str. 97), kde žije více než 1 200 původních druhů. Návštěvníci hledající něco klidnějšího mohou pokračovat do **Tonle Bati** (Ś), což je oblíbený cíl víkendových výletů milenců a rodin, které si pronajmou zastřešené pavilony na břehu jezera

a pochutnávají si na místních dobrotách. Restaurace se skutečnými stoly umožní návštěvníkům vychutnat si ve stínu nápoje, svěží vánek vanoucí od vody a pohled na moderní wat na vzdáleném břehu.

V ceně vstupného na jezero je i přístup k chrámům **Ta Prohm** a **Yeay Peau** z konce 12. a počátku 13. st. Tato dvojice dobře udržovaných chrámů, postavených Džajavarmanem VII., který vystavěl Angkor Thom a Bayon, má mužský a ženský aspekt. Chrámy byly původně zasvěceny Buddhovi i hinduistickým bohům a v chrámu Ta Prohm je nyní množství bezhlavých soch Buddhy, pocházejících ze 13. st., a také několik lingamů. Ta Prohm, větší z obou chrámů, je stále velmi půvabný, s planými květinami rostoucími na západním nádvoří za vnitřním prostranstvím, na kterém je velká ústředí věž s lateritovými knihovnami a galeriemi po stranách, což byl v té době typický prvek. Oblast byla trvale osídlena z předangorských dob období království Funan – zde nalezené starobylé nápisy naznačují, že na tomto místě mohl ve funanském období stát chrám. Samotné chrámy jsou dobře udržované, známky rozvoje a renovace sahají do 16. st. Po areálu prochází množství dětí, které doufají návštěvníkům prodat vonné tyčinky a květiny. V areálu chrámu pobývají také postarší Khmerové. Všichni se od turistů dožadují darů.

Prey Veng, Svay Rieng a vietnamská hranice

Provincie jihovýchodně od Phnom Penhu, ve kterých je mnohem méně atrakcí než ve většině jiných venkovských oblastí Kambodže, navštěvují kromě skutečných zájemců o historii nebo cestovatelů, kteří po zemi pokračují do Vietnamu, turisté jenom velmi zřídka. Většina návštěvníků Prey Veng a Svay Rieng tudy jenom projede na cestě do Ho Či Minova Města, ale někteří se sem vydají kvůli návštěvě historického Ba Phnomu, kde se dochovalo jenom málo zajímavostí.

Prey Veng

 63 B2

Miliony Kambodžanů žijících na venkově pracují na rýžových polích, stejně jako tito venkované při sklizni zavlažované rýže

Lidé ve vsi Chrang Chambres v provincii Prey Veng připravují ryby, ze kterých bude vyroben *prahok*, fermentovaná rybí pasta

Prey Veng, ležící východně od Phnom Penhu, je převážně zemědělskou provincií, s krásnou krajinou a přátelským khmerským a vietnamským obyvatelstvem. Jedním ze zajímavých aspektů cesty po provincii Prey Veng je přívoz v Neak Luongu. I přes oblibu hospodářský význam státní silnice č. 1 na trase mezi Kambodžou a Vietnamem zde stále není most přes

Mekong. Zatímco to je vnímáno jako určitá nevýhoda, protože na překročení řeky je třeba často čekat, jde také o půvabný zážitek, neboť můžete trochu poznat život na Mekongu, a nejenom v rychlosti projet kolem.

Kromě odlehklých tkalcovských vísek a vzdálených chrámů, které je docela obtížné nelézt, jsou hlavními destinacemi provincie Prey Veng města Prey Veng a Ba Phnom. **Město Prey Veng** leží zhruba 32 km severně od státní silnice č. 1 na silnici č. 11. Prey Veng je pravděpodobně nejméně rozvinutým provinčním centrem v celé Kambodži, s prasnými silnicemi v centru a s miniaturním Památníkem nezávislosti. Ale město je známé díky konání pravidelných festivalů a setkání, což je známkou harmonické komunity. Užijte si poklidnou procházku po nábřeží, které připomíná menší verzi nábřeží v Phnom Penhu a kde je svěží dok s khmerským uměním, kam s oblibou chodí studenti.

Ba Phnom (\$) byl jedním z nejstarších a nejdůležitějších náboženských míst v Kambodži. Jako „kolébku khmerské civilizace“ jej uznal Džajavarman II. (vládl 802–850), zakladatel Angkoru, který na místě vykonal náboženský obřad, spojený s jeho nástupem na trůn jako vládce celé Kambodže. Takový obřad je důkazem významu místa jako duchovního centra a potřeby kambodžských králů spojit svou autoritu s předchozími vládci země. A skutečně se králové Čenly i vládci Angkoru po

TIP ZNALCE:

Autobus je pro cestu do Vietnamu běžným, levným způsobem dopravy, ačkoli jízdní řády a hraniční nařízení se mohou nevyzpytatelně měnit. Aktuální informace naleznete na webu www.canbypublications.com/cambodia/buses.htm.

TREVOR RANGES,
autor National Geographic

Džajavarmanovi II. vydávali na cestu do Ba Phnomu, aby zde obřad vykonali.

Součástí obřadů konaných v Ba Phnomu často bývaly zvířecí i lidské krvavé oběti; lidské oběti zde byly prováděny až do 2. pol. 19. st. (viz rámeček na této str.). Dnes je na kopci několik barevných betonových chrámů a ruiny chrámu Preah Vihear Chann z 11. st. na úpatí kopce. Běžnému návštěvníkovi nena-bídnou mnoho zajímavého, zejména ne těm turistům, kteří již viděli velkolepé chrámy Angkoru, nebo dokonce i Phnom Chisor.

Východně od Ba Phnomu se rozkládá provincie a stejnojmenné správní město Svay Rieng, jedna z nejhudších oblastí celé Kambodže. Je málo důvodů zde po cestě zastavovat, ale krajina s mnoha různými farmami nabízí krásnou, i když poněkud se opakující scenérii. Město samo o sobě má relativně

hodně obyvatel, kteří vydělávají na vzrůstajícím obchodu mezi Kambodžou a Vietnamem, jež hož hranice leží pouhých 40 km odtud. Ale do Phnom Penhu je daleko a mnoho cestovatelů si návštěvu poklidného **města Svay Rieng** vychutná, neboť se častěji setkají s úsměvy než s nabídkou zboží či jízdy *tuk-tukem*.

U hranic, které se pyšní panoramatem svěžích zelených hor, je jenom velmi málo lidmi vytvořených atrakcí. Místní obyvatelé etnika Khmer Krom, kteří ve Vietnamu tvoří menšinu, si udržují identitu odlišnou od kambodžské kultury, hovoří vietnamsko-kambodžským dialektem a projíždějícím návštěvníkům srdečně nabízejí levné, kvalitní vietnamské jídlo. Oblast ale zůstává hůře přístupná. Pohraniční policie vyžaduje, aby si návštěvníci, kteří chtějí na tomto hraničním přechodu získat kambodžské vízum, přinesli fotokopie pasu z města (*15 minut odtud*). ■

Ba Phnom

 63 B2

Svay Rieng

 63 C2

Krvavé oběti

Chrámy v Ba Phnom pocházejí z předangorského království Funan a dlouho byly považovány za místa velkého duchovního významu. Obřady se v chrámech konaly i za vlády nejmočnějších angorských králů. Rituální krvavé oběti buvolů se konaly na počest bohyně Durgy, inkarnace manželky boha Šivy, který zabil buvolího démona Mahišu.

Avšak až do 19. st. se při náboženských obřadech v Ba Phnomu konaly lidské oběti. Očitá svědectví popisují stěti otrocka nebo zločince, po kterém věřící sledovali prýšticí krev, o níž se věřilo, že prorokuje srážky v další sezoně. ■